

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Міжнародної економіки і менеджменту

Кафедра міжнародного менеджменту

ОСВІТНЬО-ПРОФЕСІЙНО ПРОГРАМА	Міжнародний бізнес
Галузь знань	07 Управління та адміністрування
Спеціальність:	076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»

Форма навчання: Очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему «Розвиток двосторонніх міжнародних економічних зв'язків
між Україною і Туреччиною» (назва теми)

здобувача Нікітіна Олександра Олександровича (ПБ, підпис)

Науковий керівник: к.е.н., доцент Аністратенко Н.В.

(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)

Завідувач кафедри: к.е.н., доцент Бурмака М.О.

(підпис)

тему затверджено наказом ректору Університету від "___" "_____" 2023р. №___

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ I	ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ДВОСТОРОННІХ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ УКРАЇНОЮ І ТУРЕЧЧИНОЮ
(назва розділу)	
Розділ II	АНАЛІЗ ОСНОВНИХ КОМПОНЕНТІВ ДВОСТОРОННІХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ І ТУРЕЧЧИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ
(назва розділу)	
Розділ III	ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ДВОСТОРОННІХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ І ТУРЕЧЧИНИ
(назва розділу)	
Об'єкт дослідження	Розвиток зовнішньоекономічних зв'язків України з Туреччиною на сучасному етапі двосторонніх відносин.
Предмет дослідження	Заходи, які необхідно здійснити для вирішення проблем двосторонніх відносин України і Туреччини, а також головні питання, на яких слід сконцентрувати зусилля в контексті сьогодення.
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи	Визначити особливості розвитку двосторонніх відносин України і Туреччини, а також простежити еволюцію стратегічного партнерства між обома країнами.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі I:

Розкрити теоретичну сутність зовнішньоекономічних зв'язків
Розкрити сутність українсько-турецької договірно-правової бази співробітництва
Дослідити хронологію і особливості розвитку двосторонніх економічних відносин

У розділі II:

Проаналізувати стан двосторонньої торгівлі з Туреччиною в умовах російської агресії
Розглянути стан поточної співпраці у сфері інвестиційної діяльності
Дослідити глибину військово-промислової співпраці України і Туреччини

У розділі III:

Проаналізувати угоду про зону вільної торгівлі та її потенційні наслідки
Визначити проблеми стратегічного партнерства та шляхи їх вирішення
Окреслити подальші перспективи двосторонніх відносин України і Туреччини

Завдання підготував

Науковий керівник

_____ Аністратенко
Н.В.

(підпис) (ініціали, прізвище)

"__" _____ 2023р

Завдання одержав

Здобувач

_____ Нікітін О.О.

(підпис) (ініціали, прізвище)

"__" _____ 2023р

Реферат

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 76 сторінок, 6 таблиць, 8 рисунків, список використаних джерел із 77 найменувань, 2 додатки.

«Розвиток двосторонніх міжнародних економічних зв'язків між Україною і Туреччиною»

Об'єктом дослідження виступає розвиток зовнішньоекономічних зв'язків України з Туреччиною на сучасному етапі двосторонніх відносин.

Предметом дослідження виступають заходи, які необхідно здійснити для вирішення проблем двосторонніх відносин України і Туреччини, а також головні питання, на яких слід сконцентрувати увагу в контексті сьогодення.

Мета дослідження: визначити особливості розвитку двосторонніх відносин України і Туреччини, а також простежити еволюцію стратегічного партнерства між обома країнами.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- Розкрити сутність договірно-правової бази співробітництва між Україною і Туреччиною;
- Проаналізувати особливості становлення двосторонніх економічних відносин і розвиток стратегічного партнерства України і Туреччини;
- Проаналізувати угоду про зону вільної торгівлі з урядом Турецької Республіки і визначити її потенційні наслідки для України;
- Дослідити глибину військово-промислової співпраці з Туреччиною;
- Дослідити проблеми і перспективи розвитку стратегічного партнерства;
- Визначити заходи для вирішення проблем стратегічного партнерства.

За результатами роботи сформульовано перспективи і можливості для подальшого розвитку стратегічного партнерства між Україною і Туреччиною, а також розроблено практичні рекомендації щодо вирішення проблем, які існують між ними на сучасному етапі двосторонніх відносин.

Ключові слова: зовнішньоекономічні зв'язки, стратегічне партнерство, зона вільної торгівлі, спільні підприємства, спільні проекти, торгівельна асиметрія, організація Чорноморського економічного співробітництва, СОТ.

В і д г у к
про кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувача факультету міжнародної економіки і менеджменту
освітньо-професійної програми «Міжнародні економічні відносини»

Нікітін О.О.

(прізвище, ініціали здобувача вищої освіти)

на тему: Розвиток двосторонніх міжнародних економічних зв'язків між Україною і Туреччиною

(назва теми)

1. Обґрунтування актуальності обраної теми, витриманість логічного ланцюга тема-об'єкт-предмет-мета-завдання-висновки , відповідність побудови роботи її назві, взаємозв'язок назв розділів та підрозділів (0-10 балів): **10**
 2. Рівень аналізу та повноти розгляду теоретичних концепцій, понятійного апарату досліджуваної предметної галузі; якість аналізу бібліографічних джерел; достатність глибини теоретичних досліджень за темою; цінність теоретичних висновків (0-10 балів): **10**
 3. Якість та глибина проведених аналітичних досліджень, застосування аналітичних розрахунків, якісного та кількісного аналізу, відповідність методів і засобів досліджень меті й завданням дослідження, коректність інтерпретації результатів дослідження (0-15 балів): **10**
Є окремі недоліки в опрацюванні отриманих результатів, помилки у представленому аналізі.
 4. Оцінка результатів досліджень; обґрунтування напрямів, наявність альтернативних підходів до вирішення досліджуваної проблеми, можливість впровадження результатів дослідження, рівень обґрунтування запропонованих рішень (0-15 балів): **15**
 5. Чіткість, обґрунтованість, практичне значення, можливість реалізації висновків(0-10 бал.): **10**
1. Оформлення роботи та дотримання графіку виконання БДР (0-10 балів): **10**
 2. Позитивні сторони дипломної роботи: В умовах глобалізації світових економічних відносин, торгівельно-економічне співробітництво є одним із пріоритетних напрямків економічного

розвитку країн, які спрямовані на зростання макроекономічних показників держави та на її поступову інтеграцію у світове господарство. Взаємозалежність та ефективність економічного зростання від розвитку економічних відносин України і Туреччини є пріоритетним напрямком розвитку національної економіки. Автором в роботі проаналізовано угоду про зону вільної торгівлі з урядом Туреччини і визначені її потенційні наслідки для України; сформульовано перспективи і можливості для подальшого розвитку стратегічного партнерства між Україною і Туреччиною. Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що автором розроблено практичні рекомендації щодо вирішення проблем, які існують між Україною і Туреччиною на сучасному етапі двосторонніх відносин.

3. Недоліки роботи: текст оформлено зі дотриманням вимог, але наявні незначні стилістичні порушення.

Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи (0-70 балів): **65**

Допущення КБР до захисту перед ЕК вважаю, що за своїми характеристиками робота відповідає необхідним кваліфікаційним вимогам і може бути допущена до захисту.

Науковий керівник

к.е.н., доцент Аністратенко Н.В.

(посада, учене звання, науковий ступінь)

(підпис)

Аністратенко Н.В.

(прізвище, ініціали)

“30” травня 2023 р.

ЗМІСТ:

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1	11
ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ДВОСТОРОННІХ МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ МІЖ УКРАЇНОЮ І ТУРЕЧЧИНОЮ	11
1.1. Визначення та сутність зовнішньоекономічних зв'язків	12
1.2. Сутність правової база співробітництва між Україною і Туреччиною.	15
1.3. Особливості розвитку торгівельно-економічних відносин між країнами	18
РОЗДІЛ 2	29
АНАЛІЗ ОСНОВНИХ КОМПОНЕНТІВ ДВОСТОРОННІХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ УКРАЇНИ І ТУРЕЧЧИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.	29
2.1. Співпраця у галузі торгівлі	30
2.2. Сфера інвестиційної діяльності	37
2.3 Співпраця у військово-промисловому комплексі	44
РОЗДІЛ 3	53
ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ДВОСТОРОННІХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ І ТУРЕЧЧИНИ	53
3.1. Можливі наслідки та ключові переваги Угоди про Зону вільної торгівлі України і Туреччини.	53
3.2. Прогноз розвитку двосторонніх економічних зв'язків між Україною і Туреччиною та механізм їх активізації	63
ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК	73
ДЖЕРЕЛА	81

Вступ.

Актуальність теми. Зовнішня політика українського уряду відводить величезну роль розвитку двосторонніх торгівельно-економічних зв'язків на Східно-Європейському просторі, маючи за стратегічну ціль здобути вагоме значення України в економічній кон'юктурі держав регіону. Обумовленість таких кроків пояснюється необхідністю забезпечення стрімкого росту і повоєнного відновлення української економіки за рахунок наявних в ній потужностей, ресурсної бази та економіко-географічних особливостей. Крім цього, пришвидшена інтеграція України в Європейський Союз відкриває все більше можливостей для реалізації українського потенціалу, що наближає її до повноправного членства та ролі регіональної держави у Східній Європі.

Особлива увага у концепції зовнішньоекономічної політики України відводиться стратегічному партнерству з Турецькою Республікою, спільній культурній та історичній близькості між країнами, спільним безпековим інтересам у регіоні та потенційним можливостям, які відкриваються для співпраці обох урядів через вигідне географічне розташування.

Територія Туреччини, яка розташована на південному березі Чорного моря, здебільшого відноситься до Азійського регіону, знаходячись на стику між Європейським та Азійським континентами, що присвоює їй статус трансконтинентальної держави, оскільки приблизно 3% усієї території Турецької Республіки знаходиться в Європі, де вона історично і культурно має багато спільного з Європейськими країнами, в т.ч. з Україною.

Стратегічне партнерство – це тип міждержавних відносин, побудований як послідовна система взаємодії держав в напрямі реалізації спільних стратегічних завдань, інтересів та цілей, які ґрунтуються на високому рівні співробітництва у сферах політичного, економічного, гуманітарного або безпекового характеру, обопільній зовнішньополітичній підтримці, зокрема, в раках міжнародних організацій, узгодженні позицій у кризових ситуаціях та при вирішенні міжнародних конфліктів[1].

Сутність стратегічного партнерства України з Турецькою Республікою полягає у досягненні політичних і торгівельно-економічних вигод, здобутті ролі регіональної і трансконтинентальної держави, що відбуватиметься в контексті післявоєнного відновлення України за рахунок всеохоплюючого співробітництва з Туреччиною, що має здійснюватися на основі дружнього взаєморозуміння та добросусідства, зокрема з урахуванням політичного і економічного прагматизму обох держав і необхідності здійснення пошуку важливих компромісів у сфері надчутливих питань.

У зв'язку з військовою агресією РФ дедалі більше привертається увага до актуальності двосторонніх економічних зв'язків України й Туреччини, перспектив їхнього розвитку і створення істотного фундаменту для реалізації стратегічного партнерства, що більшою мірою простежується у вигляді військово-промислової співпраці і в контексті підписання угоди про зону вільної торгівлі, де остання покликана вирішити протиріччя торгівельного характеру, наростити обсяги двосторонньої торгівлі товарами і послугами, а також створити сприятливий інвестиційний клімат між обома країнами.

Мета дослідження: визначити особливості розвитку двосторонніх відносин України і Туреччини, а також простежити еволюцію стратегічного партнерства між обома країнами.

Об'єктом дослідження є розвиток зовнішньоекономічних зв'язків України з Туреччиною на сучасному етапі двосторонніх відносин.

Предметом дослідження виступають заходи, які необхідно здійснити для вирішення проблем двосторонніх відносин України і Туреччини, а також головні питання, на яких слід сконцентрувати зусилля у контексті сьогодення.

Задачею дослідження ставиться продемонструвати проблеми і перспективи для розвитку зовнішньоекономічних зв'язків між Україною і Туреччиною, а також визначити головні драйвери, які стимулюватимуть розвиток і поглиблення стратегічного партнерства у майбутньому.

Інформаційну базу дослідження становлять статистичні й аналітичні дані міжнародного порталу OEC.World (Observatory of economic complexity), WITS (World integrated trade solutions), Turkstat (Turkish Institute of Statistics).

Українську інформаційну базу для дослідження становлять офіційні документи порталу Верховної Ради України, статистичні дані Національного Банку України і Державної Митної Служби.

Структура комплексної кваліфікаційної роботи. Робота складається з вступу, 3 розділів, загального висновку, переліку використаних джерел. Основний обсяг роботи складає 76 сторінки, включаючи 6 таблиць, 8 рисунків.

І РОЗДІЛ:
ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ДВОСТОРОННІХ
МІЖНАРОДНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ
МІЖ УКРАЇНОЮ І ТУРЕЧЧИНОЮ

1.1. Визначення та сутність зовнішньоекономічних зв'язків.

Стрімкий розвиток цивілізації та ріст її населення обумовлюють збільшення світового виробництва за рахунок міжнародного поділу праці. Країни, прагнучи зберігати високі темпи економічного росту та не маючи змоги забезпечити його в повній мірі власними силами, вдаються до розширення спектру зовнішньоекономічних відносин з рештою країн світу. Основою зовнішньоекономічних відносин є сукупність економічних зв'язків, які розвиваються під впливом активної залученості вітчизняних та іноземних суб'єктів економіки до зовнішньоекономічної діяльності.

Основним законодавчим актом, який закріплює правові засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняними суб'єктами господарювання, є Закон України від 16 квітня 1991 року "Про зовнішньоекономічну діяльність", в якому надається наступне визначення терміну:

Зовнішньоекономічна діяльність - це діяльність суб'єктів господарської діяльності України та іноземних суб'єктів господарської діяльності, а також діяльність державних замовників, побудована на взаємовідносинах між ними, що має місце як на території України, так і за її межами [2].

В свою чергу, як складова зовнішньоекономічної діяльності, зовнішньоекономічні зв'язки - це комплексна система різноманітних форм міжнародного співробітництва держав і їх суб'єктів у всіх галузях економіки. Це цілий комплекс різних напрямків, форм, методів і засобів переміщення матеріальних, фінансових і інтелектуальних ресурсів між країнами. Зовнішньоекономічні зв'язки є однією з найбільш складних сфер економіки будь-якої країни, що забезпечує її долученість до світової науки і техніки, промисловості та культури [3].

Серед найважливіших форм зовнішньоекономічних зв'язків слід виділити: зовнішню торгівлю товарами і послугами; міграція робочої сили; рух капіталів і міжнародний кредит; інвестиційне співробітництво; науково-

технічне співробітництво; міждержавні зв'язки в сфері послуг; валютно-фінансові операції [4].

Сутність зовнішньоекономічних зв'язків полягає у мобілізації матеріальних, фінансових та інтелектуальних ресурсів і сприянню їхньому обміну між державами та економічними суб'єктами цих держав. Таким чином, спеціалізація країни в різних сферах економіки і науки виходить за межі задоволення суспільних потреб та інтегрується у єдину світову систему.

Ключовою економічною категорією при розкритті сутності зовнішньоекономічних зв'язків є міжнародний поділ праці (МПП), який забезпечує економію суспільної праці та поживає обмін її результатами між різними країнами. Це впливає на зростання валового національного доходу (ВНД) держави і прискорення науково-технічного прогресу (НТП). Зокрема, залишає місце для вирішення спільних проблем, пов'язаних із веденням спільної господарської чи інвестиційної діяльності або функціонуванням спільних підприємств.

Становлення зовнішньоекономічних зв'язків та їх подальше розгалуження на всі сфери соціального, культурного і економічного життя населення, зрештою, відображається на загальному рівні зовнішніх відносин між країнами та їх урядами. Механізм зовнішньоекономічних зв'язків розширює можливості співпраці та шляхи задіяння виробничих сил до світового ринку, що штовхає вітчизняну економіку до створення більшої конкурентоспроможності за рахунок збільшення об'ємів виробництва, розширення виробничої номенклатури і впровадження інновацій. У підсумку, зовнішньоекономічні зв'язки створюють додаткову вартість економіці країни і мають позитивний вплив на розвиток домашнього господарства.

Отримання додаткових переваг або економічних вигод на зовнішніх ринках багато в чому пов'язане з ефективністю функціонування зовнішньоекономічних зв'язків країни та її суб'єктів господарювання. Комплексність та важливість зовнішньоекономічних зв'язків потребує від держави відповідного регулювання і урахування обставин, в яких вони

розвиваються. Без належного управління зовнішньоекономічними зв'язками існує ризик втрат фінансових, виробничих та інвестиційних ресурсів, в результаті чого, відбувається погіршення мікро і макросередовища, збільшується безробітництво та, як наслідок, зменшується економічне зростання.

Тому, уряд здійснює державне регулювання зовнішньоекономічних зв'язків, при якому відповідальність за це покладає на державні органи України, які уповноважені здійснювати і контролювати зовнішньоекономічну діяльність згідно із положеннями законодавства та у рамках власної юрисдикції. Відповідальними органами відповідно до статті 9 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність", є Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Національний Банк України, Антимонопольний комітет України та Державна митна служба України [5].

Функції наведених органів державної влади різняться, але забезпечують основну мету, затверджену ст.8 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність", яка говорить про необхідність захисту національних економічних інтересів країни та її суб'єктів, створення рівних можливостей для зовнішньо-орієнтованих підприємств і заохочення ринкової конкуренції, зокрема, через ліквідацію монополізму та активну протидію її виникненню [6].

Еволюція зв'язків у двосторонній економічній діяльності України і Туреччини, передусім, спрямована на досягнення глибокої кооперації та довіри з обох сторін. В сучасних реаліях для українського уряду відносини з Турецькою Республікою важливі не тільки з точки зору пріоритетності економічного співробітництва, а й політичного також.

Досягнення поставленого завдання вимагає від українського уряду ефективної зовнішньоекономічної політики, де необхідно закласти ключові принципи та основні напрямки співпраці з іншими країнами, і у т.ч. реалізацію стратегічного партнерства з Туреччиною. З цією метою держави закладають фундамент у вигляді спільної договірно-правової бази, яка визначає подальший хід і пріоритети розвитку двостороннього співробітництва.

1.2. Сутність правової бази співробітництва між Україною і Туреччиною.

Першочерговою умовою для розвитку торгівельно-економічних зв'язків між країнами є укладення міжнародних угод, підписання меморандумів про двосторонню співпрацю та інших документів, що згодом затверджуються через ратифікаційні процеси в парламентах національних урядів, тим самим створюючи договірно-правову базу, яка визначає подальші ключові напрямки, форми і методи співпраці сторін.

Договірно-правова база – це досягнуті домовленості у певній сфері відносин, що супроводжується підписанням двосторонніх договірно-правових документів із подальшою законодавчою ратифікацією одним або обома національними урядами.

Вступ у силу договірно-правової бази як сукупності міжнародних договорів, угод і меморандумів, згідно зі ст. 9 Конституції України, відбувається після обов'язкової згоди Верховної Ради України, що зробить її частиною національного законодавства, а у разі суперечностей по відношенню до Конституції України, можливо лише після внесення відповідних змін і правок [7].

У новітній історії політичні відносини між Україною і Туреччиною починаються укладанням протоколу "Про встановлення дипломатичних відносин" 3 лютого 1992 року в Стамбулі, що послідувало незадовго після взаємного обміну дипломатичними нотами та визнанням Турецькою Республікою незалежності України 16 грудня 1991 року. Протокол підтверджує фундаментальні зобов'язання держав по відношенню один до одного та висловлює рішучість договірних сторін підтримувати добросусідські традиції дружби і співробітництва, що зближає народи обох країн [8].

Посольства та генеральні консульства, незважаючи на їхню першочергову політичну роль та вирішення політичних задач, роблять вагомий внесок у розвиток двосторонніх економічних зв'язків, сприяючи установленню тісних контактів між українським та турецьким бізнесом,

налагодженням співпраці між місцевими владами і просуванням українських інтересів серед політичних еліт. У квітні 1992 року в Києві відкривається посольство Турецької республіки, а 3 січня 1993 року в Анкарі розпочало роботу Посольство України. Згодом на території Туреччини почнуть діяти Генеральні консульства України в Стамбулі та Анталії.

Нині між Україною й Туреччиною укладено 146 двосторонніх документів, які регулюють відносини практично в усіх сферах, що засвідчують стратегічне партнерство обох країн та містить інструменти його реалізації. Серед чинних українсько-турецьких документів є угоди про:

- торговельно-економічне співробітництво;
- уникнення подвійного оподаткування;
- сприяння та взаємний захист інвестицій;
- співробітництво в галузі енергетики;
- міжнародні комбіновані перевезення;
- міжнародні автомобільні перевезення;
- морське торговельне судноплавство;
- дослідження і використання космічного простору, науки та технологій;
- оборонно-промислове співробітництво;
- військово-фінансове співробітництво;
- співробітництво у галузі науки;
- взаємне визнання та обмін національних посвідчень водія [9].

Основними двосторонніми договірно-правовими документами, які слід взяти до уваги, є угода "Про торгівельно-економічне співробітництво" від 5 травня 1992 року, декларація "Про створення стратегічної ради високого рівня" від 25 січня 2011 року й угода про зону вільної торгівлі між урядом України і Турецької Республіки від 3 лютого 2022 року. Перелік цих документів не лише демонструє наявність стратегічного партнерства між двома країнами, а й показує його фундаментальні витoki і передумови для подальшого поглиблення і розширення.

Стрижнем усієї співпраці між Україною і Турецькою Республікою є перша серйозна офіційна угода між урядами "Про торгівельно-економічне

співробітництво", яка засвідчила основоположні елементи співробітництва та зобов'язала сторони вживати усі необхідні заходи для розвитку і розширення відносин на довгострокових, стабільних і збалансованих засадах в межах існуючих можливостей та у рамках діючих національних законодавств [10].

Текст угоди вказує на численні напрямки співробітництва, зокрема договірні сторони залишають місце для можливого поглиблення кооперації в одночасно ключових і чутливих галузях економіки, як сільське господарство, харчова і легка промисловість, суднобудівництво, виробництво медичного устаткування і засобів зв'язку, транспорт, туризм і будівництво. [11]

Спільна декларація про створення Стратегічної ради високого рівня від 11 січня 2011 року вперше на офіційному рівні в зовнішньополітичній концепції обох держав затвердило стратегічне партнерство і засвідчило рішучість обох урядів поглиблювати й надалі співробітництво за рахунок створення багатосторонніх механізмів, спрямованих, по-перше, на реалізацію стратегічного партнерства, а, по-друге, забезпечення взаємної підтримки і встановлення безпеки в Чорноморському регіоні. З тих пір, сторони кожен рік зустрічаються в столицях задля обговорення стратегічних питань, серед яких провідну роль посідає потенційна угода про всеохоплюючу зону вільної торгівлі [12].

В кінцевому рахунку результати діяльності Стратегічної ради високого рівня призводять до розширення економічних зв'язків у різних напрямків економіки, наближаючи сторони до революційної угоди про створення зони вільної торгівлі, в чому Україна і Туреччина відчували жвавий інтерес понад двох десятиліть.

Врешті-решт, угода була підписана у Києві 3 лютого 2022 року і поки що чекає процесу ратифікації парламентами обох урядів, що від початку російського вторгнення в Україну 24 лютого 2022 року призупинилося. Внаслідок війни і втрати Україною значного економічно потенціалу, існує потреба внесення відповідних змін до положень, що очікується зробити протягом початку 2023 року [13].

Договірно-правова база двосторонніх відносин не стоїть на місці, а постійно розвивається аби відповідати реаліям сьогодення та національним інтересам договірних сторін, які закономірно час від часу зазнають змін та уточнень. Крім того, на додачу до існуючих зобов'язань, можуть укладатися доповнюючі угоди для розширення співпраці у сферах, які потребують відповідного регулювання.

1.3. Особливості розвитку торгівельно-економічних відносин між країнами.

Взаємини України і Туреччини беруть свій початок із глибини століть, впродовж яких були як темні, так і світлі сторінки історії між обома країнами. Розвиток українсько-турецьких відносин на різних історичних етапах зазнавав то періоду спаду, то періоду підйому, але завжди характеризувався схильністю сторін до політичної дружби і співпраці. Проте, цьому не сприяла постійна нестабільна обстановка в світі, коли війни і конфлікти головним чином визначали сутність і подальший хід міжнародних відносин, тому Туреччина в багатьох випадках мала покладатися на власні інтереси та зовнішньополітичні обставини.

У 1918 році, після жовтневих революційних подій, Османська Імперія встановлює дипломатичні зносини з Українською Народною Республікою. Спільними зусиллями обидві країни актуалізують ряд питань політичного, економічного і безпекового характеру. Провідне місце серед таких питань посідає безпека і майбутнє Чорноморського басейну, стосовно якого сторони висунули ініціативу про створення союзу держав Чорного моря, - альянс та інституціональне об'єднання, прототип якого нагадував сучасну організацію Чорноморського економічного співробітництва.

Ідея Причорноморського союзу була популярна на той час серед українського політикумуму і мислилась як така, що базується на рівноправному, взаємовигідному, багатосторонньому співробітництві держав з урахуванням усіх їхніх інтересів та з метою зміцнення безпеки, миру і добробуту кожного учасника альянсу. [14].

На додачу до цього, завзятість української політики у просуванні такої ідеї пояснювалося регіональними викликами, за яких український уряд прагнув об'єднати чорноморські країни не тільки для миру і стабільності в регіоні, а й забезпечення власної міжнародної суб'єктності. Це в свою чергу мало привернути увагу більшості світових держав до України та надати їй переваги у боротьбі з радянськими силами.

Відповідний крок був надзвичайно важливий, тому що стратегічний регіон Чорного моря створює для держав точку дотику у багатосторонніх відносинах, яка, до того ж, слугує каталізатором їхнього розвитку. Звідси, була ключова ставка на активну залученість Османської Імперії, що мало допомогти одночасно відіграти спільну роль, виходячи з її вирішальної потреби в тогочасних реаліях Першої світової війни.

Попри існування таких планів та ініціатив між Українською Народною Республікою і Османською Імперією, багатьом із них так і не судилося втілитися в життя через українсько-радянську війну та окупацію територій України більшовицькими силами. Станом на 1922 рік, територія України була повністю окупована, незважаючи на що, Османська Імперія продовжила співпрацювати вже з новим урядом УРСР, підписавши в тому ж році Договір про дружбу і братерство, але відносини, з урахуванням ситуації в самій Туреччині, діяли та розвивалися через призму взаємин з РСФСР, а також на тлі загрозливого наступу союзних сил Антанти вглиб її території.

Пізніше, у 1923 році після захоплення переважної частини території Османської Імперії союзними силами Антанти, у Швейцарії було підписано Лозаннський мирний договір, - документ, за яким юридично закріплювався розпад Османської імперії та визначалися нові міжнародні кордони Туреччини, які залишаються по цей час [15].

Після відновлення Україною своєї незалежності у 1991 році, вже Турецька Республіка за державним устроєм, однією з перших визнає український суверенітет і тим самим в черговий раз підтверджує свою традиційну прихильність до українського народу та його права на

самостійність. З тих пір, українсько-турецькі контакти призводять до формування договірно-правової бази співробітництва, що надає поштовх до поживавлення економічних зв'язків між державами та їх суб'єктами економіки.

Окрім цього, країни активно співпрацюють у рамках таких міжнародних організацій, як ООН, СОТ, Рада Європи, ОБСЄ і ОЧЕС, де створення останньої реалізувало історичну ініціативу УНР про точку дотику держав у Чорному морі, зокрема започаткувало новий етап у багатосторонніх відносинах причорноморських держав регіону в сфері політико-економічної, торгівельної й інвестиційної діяльності.

Слід зазначити, що протягом 90-х років ХХ століття відносини України і Туреччини відзначалися певною ситуативністю, слабким політичним діалогом і пасивністю українського уряду в реалізації проголошених ним ініціатив. Причина у тому, що складна внутрішня обстановка, викликана соціальною напругою і економічним занепадом, ставила перед державою більш пріоритетні цілі і задачі, які полягали у якнайшвидшому впровадженні реформ, стабілізації макроекономіки та лібералізації ринку.

Становлення фінансової системи України супроводжувалося активною боротьбою з галопуючою інфляцією, високим рівнем безробітництва і реанімацією збанкрутілих великих промислових підприємств, що заважало об'єктивно оцінити економічний потенціал України, відновлення якого було необхідним для ефективного формування взаємовигідних перспектив по інтенсифікації торгівельно-економічного співробітництва з Туреччиною.

Сукупність таких чинників не сприяла формуванню надійного іміджу України як торгівельного партнера, а слабка залученість до проблем регіону і періодична конфронтація з Росією, підштовхнула Турецьку Республіку до переорієнтації своїх торгівельних інтересів.

Переломний момент у стратегічній бездіяльності настав з остаточним створенням у березні 1999 року Організації Чорноморського Економічного Співробітництва (ОЧЕС) на основі Стамбульської декларації від 25 червня 1992 року. Україна вбачала у цьому можливість для поліпшення відносин з

країнами регіону та поглиблення партнерства з Туреччиною, тому почала демонструвати міжнародну суб'єктність і висувати ідеї для розширення співпраці в рамках чорноморських інститутів.

Організація Чорноморського економічного співробітництва мала на меті формування у межах регіону нової системи міжнародної кооперації, яка була б певною мірою альтернативою інтеграційним процесам ЄС та у просторі СНД, а іноді їх доповненням, тому в умовах невирішених завдань переходу ряду країн регіону до ринкової економіки та більш інтенсивного їх включення у світові економічні процеси, Україна ставила одним із своїх пріоритетних завдань створення Чорноморської зони вільної торгівлі і спрощення митних нетарифних процедур між державами [16].

На початку ХХІ століття Туреччина у зовнішній політиці почала спиратися на концепцію «стратегічної глибини», політики «нуль проблем із сусідами» і позиціонувати себе як провідну чорноморську державу, яка зацікавлена у взаємовигідному партнерстві з Україною також. Зі свого боку, український уряд був не менш зацікавлений у аналогічному партнерстві, натомість, для його поглиблення необхідно було розробити сучасну модель торгівельно-економічного співробітництва.

Однією із помітних і поважних пропозицій розглядалося підписання угоди про зону вільної торгівлі, яку вважали за потенційну основу для такої моделі, але сторони обмежилися лише підписанням спільним планом дій про посилене співробітництво у 2004 році. План дій про посилене співробітництво став результатом інтенсивного росту товарообігу між обома країнами. У 2004 році торгівельний оборот складав 3.1 млрд. доларів США, з яких 2.5 млрд. доларів складав експорт українських товарів до Туреччини. З 1992 року, від моменту встановлення дипломатичних відносин та підписання угоди про торгівельно-економічне співробітництво, сукупна вартість торгівельного обороту між Україною і Туреччиною виросла на 322%. Проте, у відношенні до обсягу міжнародної торгівлі Туреччини з іншими країнами світу, українська

частка за 12 років двостороннього співробітництва виросла лише з 0,3% до 1,8% від сукупного торгівельного обороту Турецької Республіки.

У 2005 році, через рік після укладення плану дій про посилене співробітництво між Кабінетом Міністрів України та урядом Туреччини, торгівельний оборот між обома країнами відразу ж демонструє позитивний приріст розміром у 400 млн. доларів, а у 2008 році темпи зростання торгівельного обороту досягнуть історично пікового значення за увесь час двосторонньої торгівлі України з Турецькою Республікою, яке становитиме 8.3 млрд. доларів (див. рис. 1.1). В цілому, експорт українських товарів стрімко зростає на початку ХХІ століття, завдяки своїй сировинній номенклатурі і обмеженості Турецької Республіки у забезпеченості власними природними ресурсами.

Рисунок 1.1 – Динаміка торгівельного обороту у 1992-2010рр.

Джерело: Розроблено автором на основі [17].

За унаочненням рис.1.1 помітно, що двостороння торгівля товарами і послугами активно зростає на початку ХХІ століття, особливо після підписання спільного плану дій про посилене співробітництво. У 2008 році торгівельний оборот становив рекордне значення в історії відносин України і

Туреччини, який до сих пір не вдалося повторити. Відтак, ще у 2005 році за результатом візиту президента України до Турецької Республіки, сторони задекларували бажання збільшити цей показник до 10 млрд. доларів на період до 2010 року. Попри це, внаслідок світової фінансової кризи, у 2009 році вартість торгівлі між обома країнами скоротилася майже вдвічі, а посткризове відновлення не повторювало темпи минулих років (див. рис.1.1).

Говорячи про положення плану дій, варто відзначити, що у розділі про торгівлю сторони чітко зобов'язалися укласти зону вільної торгівлі, усунути торговельні бар'єри та надати візовий режим підприємцям. Однак, відповідної угоди впродовж наступних років підписано не було, хоч торговельний оборот між країнами продовжував зростати [18].

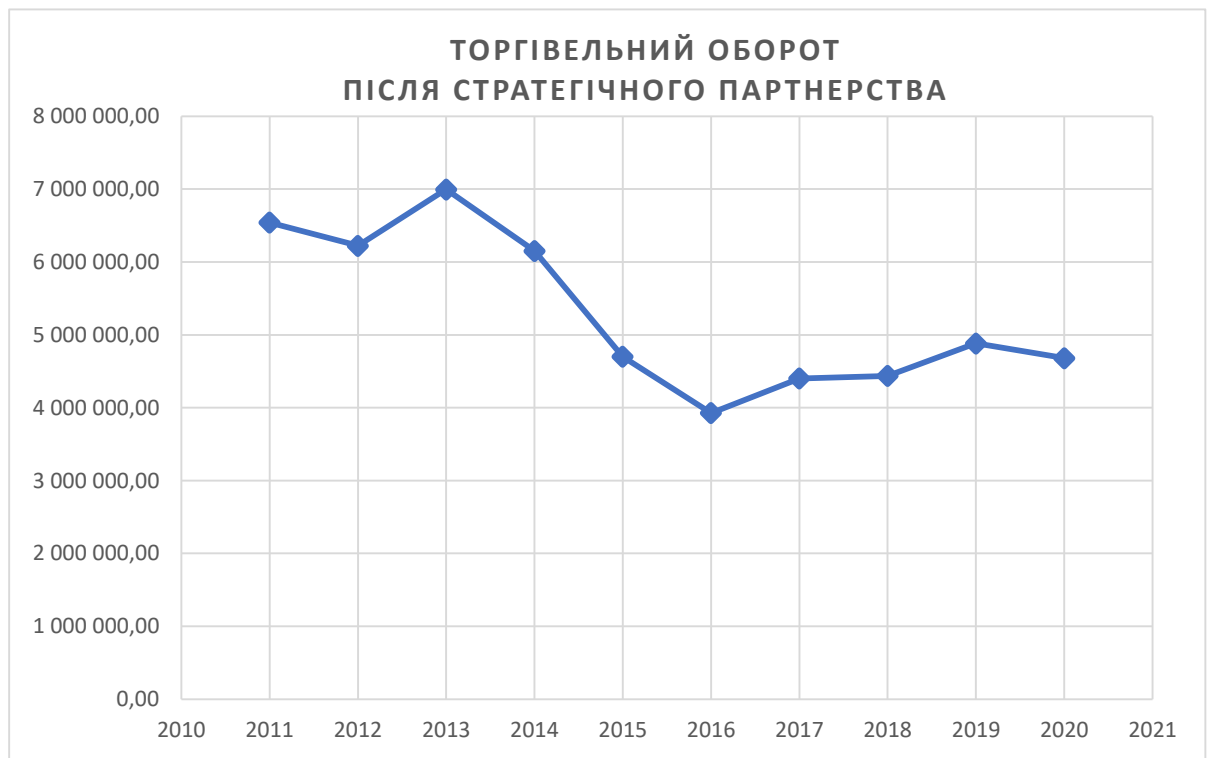

Рисунок 1.2 – Динаміка торговельного обороту у 2010-2020рр.

Джерело: Розроблено автором на основі [19].

Поворотний день в історії українсько-турецьких відносин, коли партнерство між обома державами набуває стратегічного характеру на зміну декларативному, який існував усі попередні роки, відбувся 11 січня 2011 року. Сторони домовилися про створення стратегічної ради високого рівня і визначення головних засад про її функціонування. Результат не змусив себе

довго чекати, оскільки зростання торгівельного обороту у 2013 році виходить на докризові темпи і призводить до повторної активізації посиленого діалогу про укладання ЗВТ, але уже в рамках новоствореної інституції.

На засіданні спільної групи стратегічного планування, яка функціонує в рамках інституту Українсько-турецької стратегічної ради високого рівня, дипломати відмітили, що зустріч була спрямована на завершення переговорів по створенню зони вільної торгівлі між обома країнами у найближчі терміни і збільшення об'єму двосторонньої торгівлі до 20 млрд. доларів США у 2015 році [20].

Внаслідок дії політичних та військових факторів на економіку України, досягнути такого рівня торгівельного обороту не вдалося, а скорочення його об'єму становило 2 млрд. доларів у порівнянні до 2013 року.

Окремо на засіданні робочої групи, міністр іноземних справ Турецької Республіки відзначив значущість енергетичного співробітництва з Україною та істотність його характеру для енергетичних коридорів в Євразії. Одночасно, поряд з тим, що постачання газу до Туреччини здійснювалося через українську газотранспортну систему, турецький уряд надавав пріоритетного значення співпраці з Росією, бо значний об'єм газу належав її видобутку.

Постійні газові війни між Україною і Російською Федерацією мали місце впродовж усієї сучасної історії їх двосторонніх відносин, а разом з тим вирішальний і руйнівний вплив на розвиток співробітництва в енергетичному секторі з Туреччиною, із-за чого турецькій державі довелося дбати про власну енергетичну безпеку і стабільність закупівель енергоносіїв для внутрішніх потреб, що призвело до ідеї суттєво диверсифікувати постачання енергоносіїв і розробити плани по створенню газового хабу.

Чітко простежити імпорт російського газу Турецькою Республікою можна на рис. 1.3, де особливу увагу слід звернути на розвиток динаміки після 2020 року, коли сторони закінчили прокладання гілок Турецького Потoku і ввели його в експлуатацію, що дозволило менш, ніж за рік вийти на показники 2013 року і наростити об'єм поставок газу майже втричі:

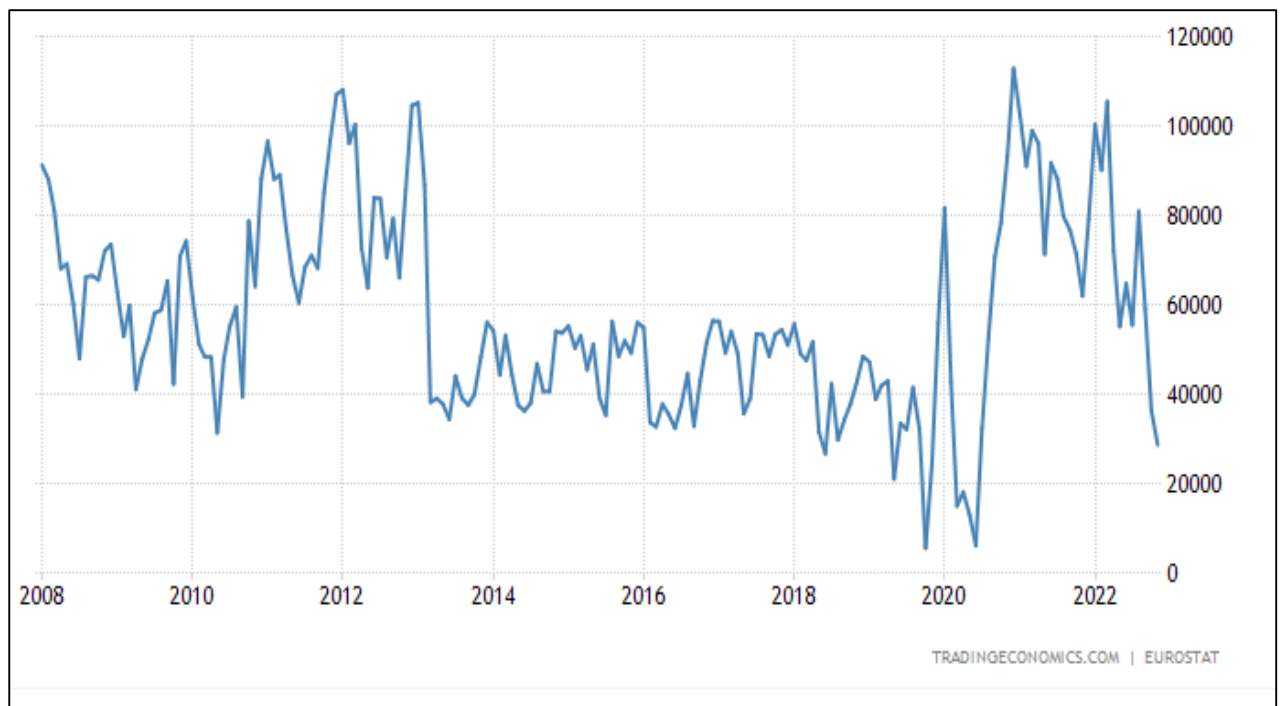

Рисунок.1.3 – Імпорт російського газу у 2008-2022 рр.

Джерело: TradingEconomics [21].

На додачу до цього, Туреччина активно співпрацювала з РФ у галузі будівництва атомних електростанцій, а одним із шляхів диверсифікації постачання газу став контракт, який поклав початок прокладанню труб Турецького потоку (ТП) у 2016 році, - мегапроєкту між турецьким та російським урядом, що пролягав в обхід ГТС України. В 2020 році потік ввели в експлуатацію, що дозволило Туреччині наростити прямі поставки російського природного газу (див. рис.1.3.) Окрім цього, Турецька Республіка в тому ж році почала дослідження шельфу Чорного моря на факт існування покладів природного газу з метою досягнення певного рівня енергетичного суверенітету в умовах глобальної конкуренції за енергоносії.

Зважаючи на особливості розвитку економічних відносин між Україною і Туреччиною, варто відзначити, що політика відігравала супроводжуючу роль по відношенню до багатьох економічних питань, а подеколи навіть і вирішальну, якщо брати до уваги регіональний масштаб.

Вразливий баланс, який існує у регіональному трикутнику відносин Росія-Туреччина-Україна тільки посилює політичний аспект в розвитку економічних зв'язків між державами, зокрема, як зазначає турецький експерт Ільяс Кемалоглу, що попри активізацію співпраці між двома країнами, відносини України і Туреччини залишаються в тіні відносин Туреччини та

Росії [22]. Однак, характер українсько-турецьких відносин завжди був сприятливий для того аби належним чином побудувати взаємовигідну модель торгово-економічного співробітництва, захищену від дії дестабілізуючих чинників і політичного впливу держав регіону.

Послідовні економічні програми і конструктивні торгівельні пропозиції є складовими успішної моделі співробітництва, що досягається методом прагматичного політичного діалогу і дозволяє, по-перше, ефективніше формувати та поглиблювати стратегічне партнерство, а, по-друге, забезпечувати власну зростаючу роль в регіоні. Результат реалізації такої моделі матиме ряд суттєвих політичних переваг для України, основне серед яких - це схилення вразливого балансу у регіональному трикутнику на свою користь. За існуючих обставин, економічна модель двостороннього співробітництва не може бути позбавлена політичного аспекту, а, навпаки, потребує його активної залученості.

Попри це, українсько-турецьке співробітництво не призводило до бажаних результатів, навіть після досягнення угоди про стратегічне партнерство в 2011 році, Україна не змогла скористатися усіма вигодами від такої співпраці, що помітно завдяки динаміці на рис.1.2. Об'єктивно, якщо у політичному контексті Україна і Туреччина дружельюбно налаштовані один до одного, то в економічному - вони є конкурентами, які прагнуть вибороти для себе рівні, і навіть преобладаючі умови для національного розвитку.

Звідси, в історії економічних відносин України і Туреччини, виникали суперечності торгівельного характеру, в ході яких остання постійно вдавалася до протекціоністських заходів, часто із використанням високого мита і обмеженої кількості квот на українську продукцію. Власне така поведінка Туреччини цілком пояснюється тим, що її територія обмежена природними ресурсами, а велику частину сировини доводиться імпортувати і з України також. Проте, головною причиною є асиметрія вступу обох країн до Світової організації торгівлі, де умови для Туреччини виявляються більш гнучкими щодо рівня тарифного захисту, ніж для України (детальніше у 2.4).

Це демонструє статистика експорту та імпорту за досліджувані роки:

Таблиця 1.1 – Коефіцієнт покриття за 2011-2020рр.

Рік	Торгівельний оборот		Сальдо	Коефіцієнт покриття імпорту експортом (%)
	Експорт	Імпорт		
2011	4 812 060,12	1 729 760,29	3 082 299,83	178,19%
2012	4 394 199,80	1 829 206,65	2 564 993,15	140,22%
2013	4 607 646,24	2 387 316,15	2 220 330,09	93,01%
2014	4 295 993,44	1 855 867,37	2 440 126,07	131,48%
2015	3 519 254,60	1 181 146,63	2 338 107,97	197,95%
2016	2 596 436,38	1 330 651,17	1 265 785,21	95,13%
2017	2 936 030,26	1 465 923,30	1 470 106,96	100,29%
2018	2 753 653,51	1 684 156,40	1 069 497,11	63,50%
2019	2 725 419,19	2 156 453,68	568 965,51	26,38%
2020	2 590 374,55	2 090 409,78	499 964,77	23,92%

Джерело: розраховано автором за даними WITS.

Відтак, у таблиці № 1 відношення торгівельного сальдо до вартості імпорту дає позитивний коефіцієнт покриття для української торгівлі, середнє значення якого становить 105%. Загалом, у кількісному вимірі, двостороння торгівля має негативний баланс для Туреччини, що і спонукало її уряд до пошуку кращих позицій у торгівельних відносинах з Україною.

Очевидно, що в існуючій моделі співробітництва з усіма її асиметріями бракувало узгоджених позицій, тому обидві сторони прагнули підписати всеохоплюючу угоду про зону вільної торгівлі, перемовини про яку набували обертів від дня підписання угоди про створення Стратегічної Ради високого рівня у 2011 році, в рамках якої міністри іноземних справ та їхні делегації зустрічалися кожен рік в столиці однієї із держав з метою обговорення покращення умов торгівлі і поглиблення стратегічного партнерства.

На 10-ому засіданні Стратегічної Ради високого рівня 3 лютого 2022 року було підписано угоду про зону вільної торгівлі та приурочено її до тридцятиріччя відносин України і Турецької Республіки. Угода опирається на багаторічну затребуваність лібералізації обох ринків і встановлення нульового мита на більшість товарів, що відкріє нові можливості для бізнесу та ринку, створить нові робочі місця і сприятиме росту інвестиційного обороту, а також

вирішить довготривалу суперечку торгівельного характеру і посилить позиції обох країн у регіоні [23].

Відповідно до угоди, режим вільної торгівлі ґрунтується на принципі найбільшого сприяння, який є одним із основних принципів з переліку існуючих в українсько-турецькому співробітництві та затверджених в договірно-правових документах, зокрема угоді "Про торгівельно-економічне співробітництво" від 5 травня 1992 року. Принцип найбільшого сприяння стосується не лише регулювання економічних зв'язків, а й врегулювання питань конкуренції і розв'язання протиріч. До того ж, угода передбачає спрощення сторонами процедур торгівлі згідно з їхніми основними зобов'язаннями за угодою при вступі до Світової організації торгівлі, що стосується тарифного і нетарифного регулювання, а також заходів підтримки вітчизняного виробника.

Таким чином, зняття бар'єрів у торгівлі між обома країнами призводить до переформатування існуючої моделі торгово-економічної співпраці, яка впродовж усього часу з моменту набуття Україною незалежності гальмувала у своєму розвитку. Угода про зону вільної торгівлі є результатом багаторічної праці та прагматичних зусиль з боку української дипломатії, що із остаточною ратифікацією угоди, виведе співробітництво обох держав цілковито на новий рівень і прокладе шлях для українського бізнесу до нових ринків збуту. Незважаючи на очевидні переваги для економіки України від даної угоди, слід також розглянути потенційні ризики, пов'язані з її функціонуванням і виявити загрози для національного сектору виробництва.

II РОЗДІЛ:
АНАЛІЗ ОСНОВНИХ КОМПОНЕНТІВ
ДВОСТОРОННІХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ
УКРАЇНИ І ТУРЕЧЧИНИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

2.1. Співпраця у галузі торгівлі.

Міжнародна торгівля є традиційною і провідною формою економічних зв'язків, яка складається з експорту та імпорту готової продукції. Здійснення торгівлі є важливим економічним процесом, який забезпечує збільшення доходів країн, стимулює розвиток виробництва, зміцнює міжнародні зв'язки та сприяє розвитку міжнародного співробітництва. Крім того, міжнародна торгівля надає доступ до нових технологій та інновацій, що впливає на ступінь модернізації виробництва, збільшення його інвестиційної привабливості і відкриває нові можливості для бізнесу на інших ринках.

Співпраця України і Туреччини у галузі торгівлі має актуальне значення, оскільки обидві країни володіють великим потенціалом у сфері промисловості і виробництва сільськогосподарської продукції, проте їх економічний розвиток суттєво відрізняється, а умови торгівлі носять асиметричний характер, що призводить до існування певних протиріч.

Специфіка проблеми полягає у зобов'язаннях, взятих на себе Україною, при вступі до Світової організації торгівлі, які стосуються різної кількості тарифних ліній, на які були зав'язані максимальні ставки мита з боку українського і турецького уряду. Україна зав'язала мита майже на усі тарифні лінії в той час, як Туреччина поступила аналогічно лише для половини своїх товарів, зберігши при цьому право застосовувати більший розмір митної ставки для захисту внутрішнього ринку [24].

Перша асиметрія - це різниця в економічному і науково-технологічному розвитку, а друга - це дисбаланс у тарифних зобов'язаннях по відношенню один до одного, що були визначені своєрідними умовами вступу кожної із сторін до Світової організації торгівлі (детальніше у 2.4.). Це суттєво вплинуло на конкурентоспроможність українських і турецьких виробників продукції поряд з можливостями їхніх експортерів.

Звичайно, турецькі бізнесмени мали сприятливіші умови доступу до українського ринку, але не можна сказати, що для турецької сторони ситуація залишається преобладаючою, оскільки турецькі бізнесмени традиційно

продовжують бути зорієнтованими переважно на внутрішній ринок, де імпортна складова становить значну частку загальних витрат.

Напроти, Туреччина прагне наростити власний експорт, що на фоні девальвації турецької ліри, стає більш вигідним для турецьких експортних галузей економіки. Тільки у листопаді 2021 року курс турецької валюти впав на 15%, а на кінець місяця офіційний курс становив 13,5 лір за один доллар. В цілому, того ж року відбулася девальвація ліри на 45%, що було спричинено макрофінансовою політикою уряду [25].

Президент Турецької Республіки чинить тиск на Центральний банк аби той не підіймав процентні ставки для боротьби з інфляцією, натомість застосовував зниження процентних ставок для стимулювання експорту і зменшення обсягів імпорту продукції. Такий підхід застосовується в рамках вкрай лівої і популістської економічної теорії неофішерізму[26].

Як наслідок, результати 2021 року вказують на те, що торгівля Туреччини досягла рекордної позначки у 500 млрд. долларів, що становить 61% від валового продукту країни, але варто зауважити, що турецький баланс продовжує зберігати від'ємне зовнішньоторговельне сальдо, яке станом на той же рік складало 46 млрд. долларів (див. рис. 2.1):

Рис.2.1. Динаміка торговельного балансу Туреччини.

Джерело: розроблено автором на основі [27].

За рисунком видно, що експорт турецьких товарів зростає надзвичайно повільно, тому важко говорити про дієвість неофішерістського підходу. Його глибинні причини, скоріше, полягають в суто особистих переконаннях президента Таїпа Реджепа Ердогана, який переслідує власні інтереси у внутрішній політиці держави.

Одночасно, торгівельні відносини між Україною та Туреччиною проявляють дещо іншу динаміку, при якій кількість експортованих турецьких товарів наближається до рівня імпортованих українських товарів:

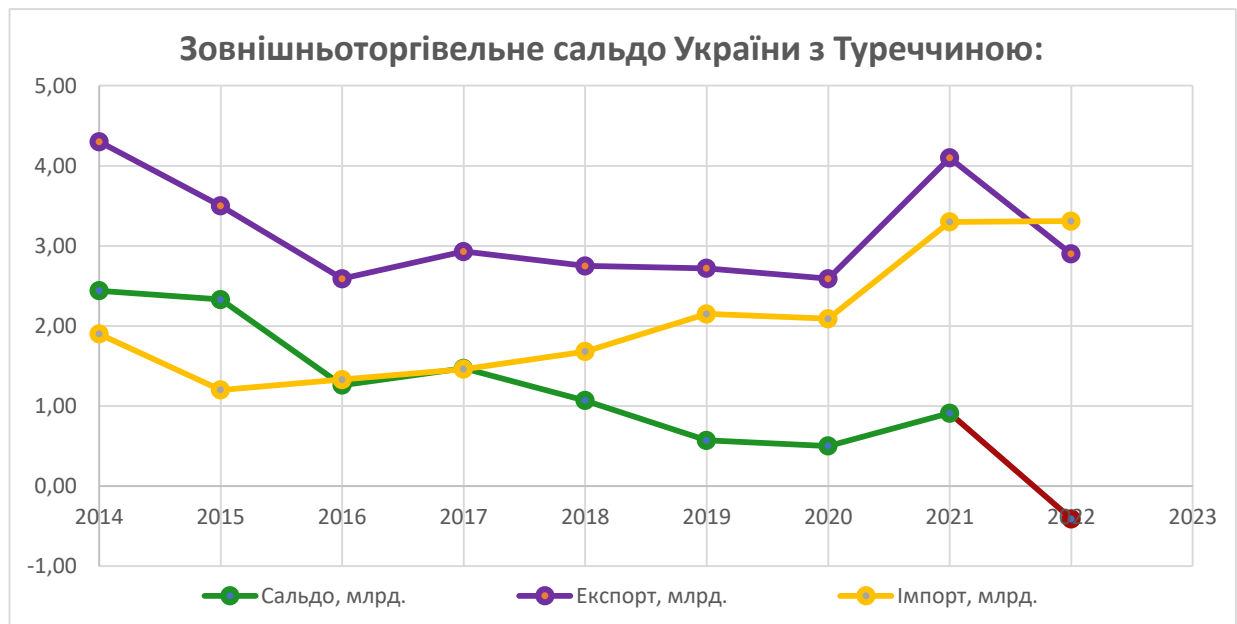

Рис.2.2. Динаміка торгівельного балансу Туреччини.

Джерело: розроблено автором на основі [28].

Очевидно, що зона вільної торгівлі зменшить вплив існуючих асиметрій і забезпечить більш-менш рівні умови для здійснення торгівлі, що дозволить двом державам задовольнити свої інтереси, пов'язані зі збільшенням об'єму експорту товарів і підтримці вітчизняних підприємців, особливо для Туреччини, де вони становлять значну долю електорату президента.

Розуміючи таку необхідність, уряди обох держав розробили відповідні механізми торгівельного, митного й інвестиційного характеру, які заклали в реалізацію угоди про зону вільної торгівлі. Це має позитивно вплинути на сукупну результативність двосторонньої торгівлі між Україною й Турецькою Республікою, але головною проблемою залишається лише російська агресія,

яка завдала непоправної шкоди українській економіці, її інвестиційній привабливості, а також відклала ратифікацію угоди на невизначений термін.

Втім, наслідки війни сильно вплинули на показники двосторонньої торгівлі, яка зазнала скорочення у 2022 році. Вперше в історії, Україна має негативне сальдо у торгівлі з Туреччиною, яке становило 410 млн. доларів (див. рис. 2.2). Економіка стала більш закритою через те, що одночасно скоротився експорт та імпорт товарів, а сукупний ВВП України зменшився на 30% у порівнянні до 2021 року:

Таблиця №2.1: Торгівельний баланс України з Туреччиною у 2021-2022рр:

Показник/Роки:	2021	2022	Різниця
Відкритість економіки, %.	31,5%	29,2%	-2,3%
Експорт, млрд.	4,016	2,901	-1,115
Імпорт, млрд.	3,189	3,319	+0,130
Торгівельний оборот, млрд.	7,205	6,220	-0,985
Сальдо, млрд.	0,827	-0,418	-1,245

Джерело: розроблено автором на основі Рис.2.2.

Експорт до Туреччини у 2022 році скоротився на понад млрд. доларів, а імпорт зріс на 130 млн. доларів. Зобразити різницю можна за допомогою ілюстрації, яка наочно покаже динаміку у двосторонній торгівлі між Україною і Туреччиною під час війни:

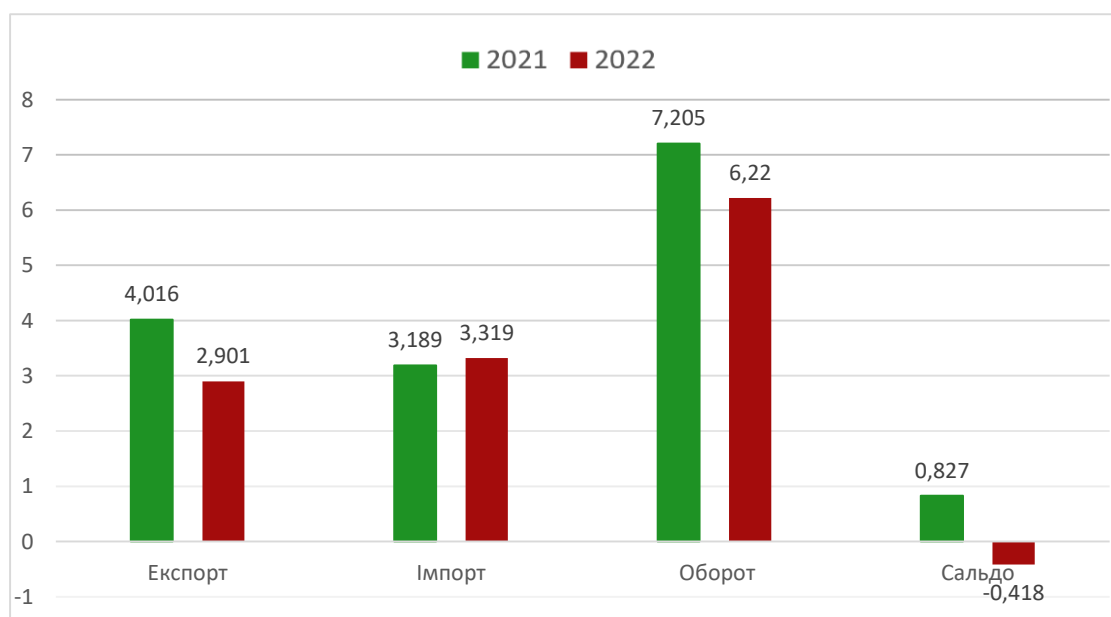

Рис.2.3. Ілюстрація на основі таблиці №2.

Обсяг двосторонньої торгівлі між обома країнами скоротився лише на 16%.

З іншої сторони, 2022 рік міг стати рекордним для України з точки зору обсягів експорту до інших країн, в т.ч. Туреччини. Результат торгівлі лише за перші місяці I кв. січень-лютий становив 11,57 млрд. доларів, що у порівнянні до минулого року більше на 34% [29].

Проте, в березні 2022 року відбувся обвал експорту українських товарів близько на 70-80%, а його обсяг становив 1,35 млрд. доларів:

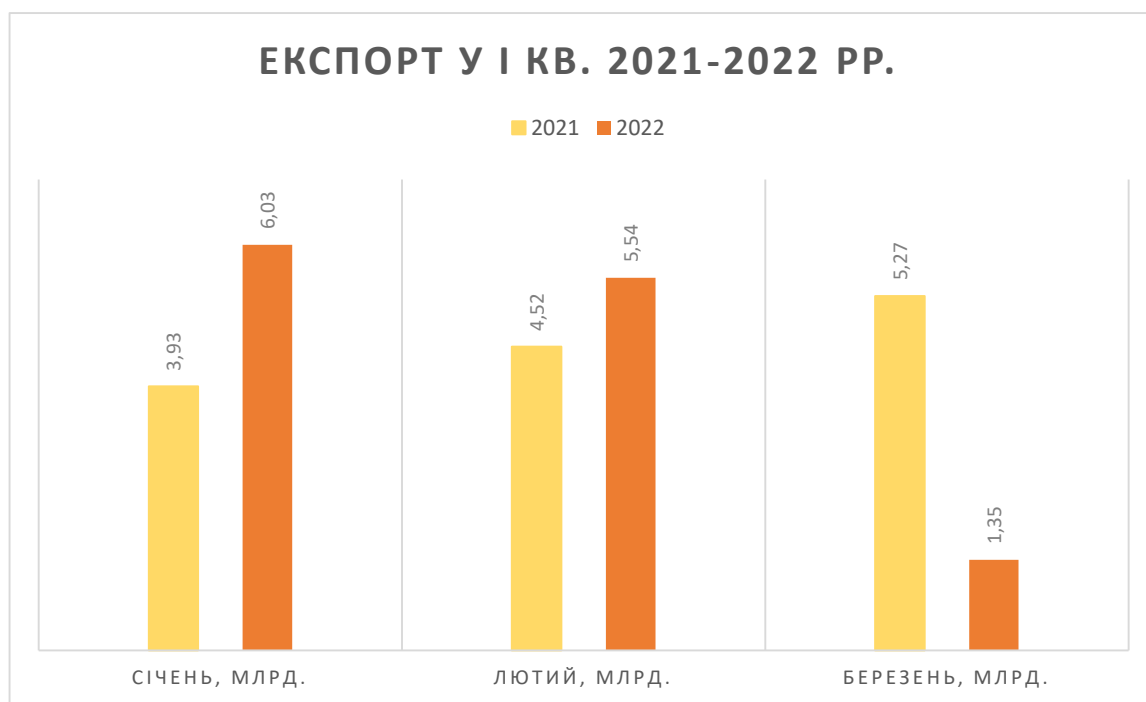

Рис 2.4. Вплив російського вторгнення на обсяги українського експорту.

Джерело: розроблено автором на основі [30].

У товарній структурі українського експорту, за результатами перших шести місяців війни, відбулися суттєві зміни. Пристосування українських експортерів до ведення бізнесу в умовах війни кардинально вплинуло на обсяги поставки деяких видів продукції.

Наприклад, частка експорту українських металів та виробів з них зменшилася з 62,3 % до 28 %. Окрім них, також зменшилися частки експорту мінеральних продуктів, продукції хімічної промисловості – з 8,2 % до 2,7 % та з 4,5 % до 3,1 % відповідно (див. рис. 2.5.).

Ситуація з експортом металургічної продукції сильно погіршилася через втрату найбільшого металургійного комбінату в Україні, власності компанії «Метінвест» МК «Азовсталь», робота якого забезпечувала експорт на суму

\$2,6 млрд. доларів, що становило 0,6% від ВВП України і 3,8% від загального експорту товарів з України [31].

Нижче наведена динаміка зміни українського експорту до Туреччини:

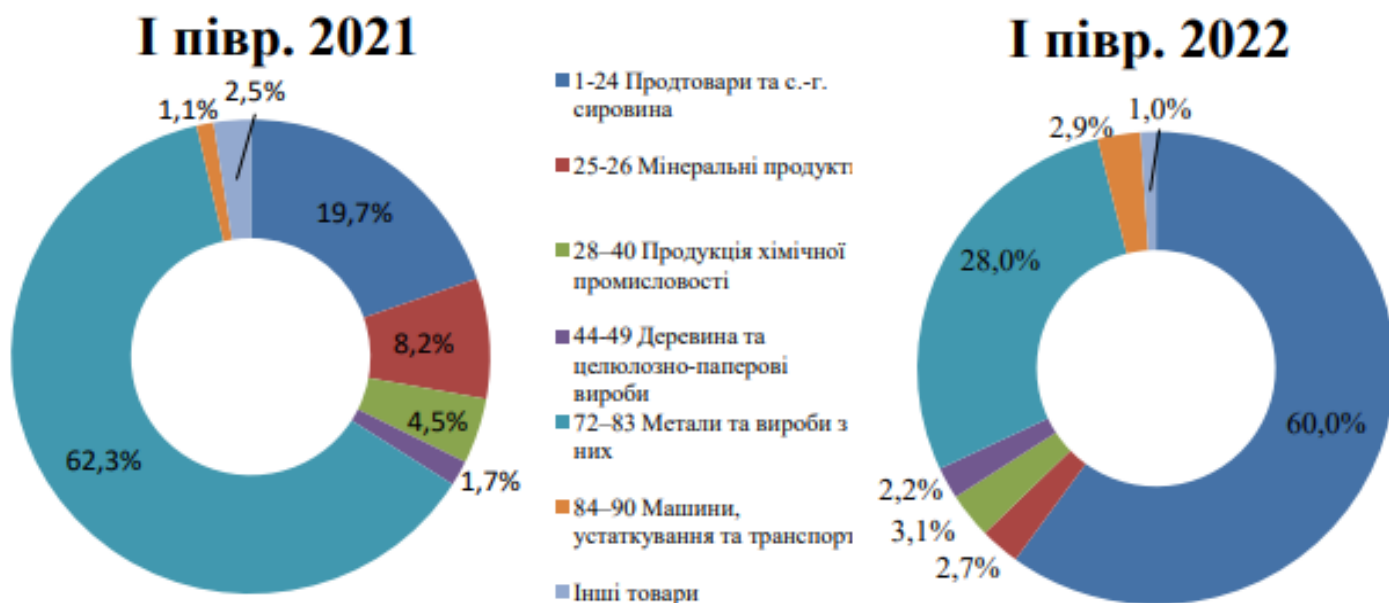

Рис.2.5.Товарна структура українського експорту до Туреччини у І півр. 2021-2022 рр.

Джерело: НІСД [32].

З іншої сторони, рисунок показує на те, що зріс експорт певної категорії товарів. Порівняно з I півріччям 2021 р., різко зросла частка продовольчих товарів та сільськогосподарської сировини – з 19,7 % до 60 %. Поряд з цим збільшилися частки експорту деревини та целюлозно-паперових виробів – з 1,7 % до 2,2 %, а також машин, устаткування і транспорту – з 1,1 % до 2,9 %.

Слід зазначити, що з початком війни порти закрилися, а експортні можливості впали більш, ніж на половину. Через морські порти Україна транспортувала понад 70% усіх вантажів на загальну суму близько \$47 млрд. доларів. Проте, з 24 лютого чорноморський басейн був заблокований, що зупинило поставки українського зерна до більшості країн світу [33].

Як наслідок, суттєво постраждали країни, що розвиваються, та країни з перехідною економікою в Африці, Азії та Латинській Америці, які були найбільш залежні від українського зерна і дешевого російського палива. Вони опинилися на межі голоду в той час, як інші країни намагалися домовитися про безпечний коридор для українських суден.

Турецька Республіка взяла активну участь у вирішенні продовольчої кризи і розблокуванні українських портів. Залишаючись партнером України, і водночас не розриваючи відносини з Росією, Туреччина використала свій медіаторський статус для укладення зернової угоди між Києвом і Москвою.

В липні 2022 року за посередництва Туреччини, РФ та України, в Стамбулі відбулася церемонія підписання документа угоди про чорноморську зернову ініціативу разом з очільником Організації Об'єднаних Націй щодо відновлення експорту української агропродукції Чорним морем через порти «Чорноморськ», «Одеса» та «Південний» [34].

Дана угода була позитивно сприйнята міжнародним співтовариством, але залишала за собою певні побоювання. Попри активну протидію з боку РФ, подальші результати після ратифікації зернової угоди свідчать про те, що за перші чотири місяці з українських портів вирушили майже 500 кораблів, які встигли доставити понад 11 млн. т. зерна до 38 країн світу [35].

Однак, не до кінця зрозуміло яку саме роль відігравали такі поважні міжнародні інститути, як Світова організація торгівлі і організація Чорноморського економічного співробітництва, оскільки продовольча криза рівноцінно стосується їх обох.

В свою чергу, СОТ покликана боротися з голодом попри усі політичні та військові фактори, але не дивлячись на це, СОТ не залучалась до даної проблематики, а лише підтримала зернову ініціативу після того, як усі сторони її ратифікували. Як відомо, Україна і Туреччина співпрацюють в рамках СОТ, а Росія, попри свій зерновий шантаж, досі продовжує бути її членом, тому виникає досить дивне враження від діяльності цього інституту.

Тим не менш, ситуація з ОЧЕС обстоїть куди ще гірше, адже організація ніяким чином не була залучена до вирішення міжнародного продовольчого питання, яке пов'язане з їхнім стратегічним регіоном Чорного моря, навколо усі країни-учасниці об'єднані. Проблема полягає у членстві Росії, яка протидіє будь-яким намірам чорноморських країн, тому можна зробити висновок, що діяльність ОЧЕС на даний момент паралізовано.

2.2. Сфера інвестиційної діяльності.

Двостороння інвестиційна співпраця набуває визначального значення в процесі формування та розширення зовнішньоекономічних зв'язків між країнами. Власне інвестиції краще за все стимулюють економічний розвиток і рівноправний обмін капіталом, коли здійснюються на взаємовигідній основі.

Форма інвестиційного співробітництва може бути різноманітною і залежить від багатьох факторів, таких як економічна стійкість країн-учасниць, їхні політичні відносини, ступінь відкритості ринків, митні обмеження та інші. Однак, визначальним фактором залишається привабливість інвестиційного клімату, задля створення якого Україна і Туреччина тісно співпрацюють у рамках стратегічного партнерства.

Важливим аспектом стратегічного партнерства у сфері інвестиційної діяльності є ступінь довіри, формування і поглиблення якого придикується чинними двосторонніми договорами. Окрім цього, країни-підписанти мають зробити усе необхідне для того аби гарантувати безпеку і захист іноземних інвестицій, інакше можуть виникнути значні ризики для бізнесу та інвесторів.

Так, ще у 1996 році між українським і турецьким урядами було підписано Угоду про взаємний захист інвестицій, яка передбачає захист інвестиційних інтересів обох країн і врегулювання конфліктів шляхом мирних переговорів чи арбітражу [36].

В рамках стратегічного партнерства у 2017 році дана угода була повністю оновлена Угодою про сприяння і взаємний захист інвестицій, яка мала на меті суттєво збільшити обсяг двосторонніх інвестицій обох країн і розробити нові підходи до їхнього захисту і врегулювання суперечок [37].

Вагоме значення для розвитку інвестиційного клімату має діяльність промислових союзів і підприємницьких спілок, які є невід'ємними частинами міждержавного середовища. Відповідно, інтереси української промислової галузі представлені численними інститутами і юридичними особами, що мають великий досвід роботи з виконавчими і законодавчими органами державної влади.

Передусім, вони активно залучені до вирішення проблем інвестиційного розвитку, зокрема налагодження контактів між представниками бізнесу обох країн. На сьогоднішній день, в міждержавному просторі України працює Міжнародна українсько-турецька спілка («TUID») і Союз промисловців і підприємців України і Туреччини («TUSIB») [38].

До складу цих інституцій входять представники комерційних структур, державних органів управління і державних підприємств, які своїми спільними зусиллями прямо впливають на формування сприятливого інвестиційного клімату. Асоціація «TUID» і промисловий союз «TUSIB» беруть активну участь в усесторонніх конференціях на тему подальшого розширення українсько-турецького стратегічного партнерства, презентують вітчизняні проєкти і розробки, що можуть зацікавити турецьких інвесторів, та організовують візити делегацій між країнами для налагодження прямих контактів між підприємцями.

На додачу до офіційної державної політики у сфері інвестиційної діяльності, такі підходи дозволяють ефективно вирішувати проблеми інвестування та розширювати обсяги і напрямки співпраці між Україною та Туреччиною в різних галузях економіки.

Ситуація з прямими іноземними інвестиціями в українську економіку виглядає наступним чином:

Таблиця № 2.2: Обсяг прямих інвестицій Туреччини в Україну, млн. доларів:

Інвестиції/Роки:	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Прямі інвестиції (усього).	317,5	326,6	263,2	333,3	454,7	561,5	615,2	51,1
Інструменти участі в капіталі.	173,6	211,4	190,2	240,8	282,8	255,6	295,2	34,2
Боргові інструменти.	143,9	151,1	73,1	92,5	172,0	305,9	320,1	16,9

Джерело: Розроблено автором на основі [39].

Згідно з Національним Банком України, Турецька Республіка у 2021 році посіла 15 місце за обсягом прямих інвестицій в економіку України, а середній показник щорічного зростання у 2015-2021 рр. спостерігається на рівні 7,2%.

Однак, офіційна статистика враховує тільки прямі іноземні інвестиції, не збираючи дані про інвестиції, що були залучені опосередковано через додаткові джерела фінансування. У своєму інтерв'ю для турецького видання «Anadolu», міністр фінансів України повідомив, що загальний обсяг турецьких інвестицій може досягати приблизно 3 млрд. доларів, оскільки частина коштів надходить через міжнародні банківські структури та спільні підприємства в інших країнах [40].

За даними таблиці видно, що у 2022 році обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну скоротився на 92% по відношенню до попереднього року. Це пов'язано з відтоком коштів іноземних інвесторів внаслідок воєнних ризиків та нерозвиненості ринкових інститутів. Лише за I півріччя 2022 року капітал прямих інвесторів в Україні скоротився на 8,8 млрд дол., а в ході подальшої інфляції та посилення монетарної політики НБУ на фоні значних економічних втрат не було ніякої доцільності у подібних вкладах [41].

Голова асоціації TUID Бурак Пехліван зазначив, що інвестиції турецьких бізнесменів після повномасштабного вторгнення РФ в Україну зазнали великих втрат, оскільки третина усіх турецьких підприємств припинили свою роботу, а 10% від загальної кількості опинилися в умовах російської окупації [42].

Однак, в той же час він відзначає, що турецькі інвестори поступово повертаються до України, а підприємства відновлюють свою роботу, тим самим підтвердивши, що українсько-турецька співпраця у сфері інвестиційної діяльності продовжується і розвивається в дусі стратегічного партнерства, навіть в умовах війни.

Проте, незважаючи на втрату економічної потужності, що виражено у зруйнованій чи окупованій частині промисловості України, зберігається висока вартість інвестиційного потенціалу у ключових галузях економіки, які мають перспективу забезпечити стрімкий ріст у післявоєнному відновленні, якщо до цієї структури залучити інвестиції:

Таблиця №2.3: Розмір інвестиційної привабливості по секторам:

Сектор:	Вартість/Перспектива:
Військово-промисловий сектор	Інвестиційний потенціал: 43 млрд. доларів. Перспективний напрям: Military-tech.
Металургія та металообробка	Інвестиційний потенціал: 26 млрд. доларів. Перспективний напрям: титановмісна продукція.
Енергетика	Інвестиційний потенціал: 177 млрд. доларів. Перспективний напрям: Зелена енергетика.
Природні ресурси	Інвестиційний потенціал: 5,6 млрд. доларів. Перспективний напрям: природний газ.
Агропромисловий комплекс	Інвестиційний потенціал: 34 млрд. доларів. Перспективний напрям: товари з доданою вартістю.
Логістика та інфраструктура	Інвестиційний потенціал: 123 млрд. доларів. Перспективний напрям: Велике Будівництво.
Промисловість	Інвестиційний потенціал: 16 млрд. доларів. Перспективний напрям: турбіни і двигуни.
Деревообробка	Інвестиційний потенціал: 5 млрд. доларів. Перспективний напрям: меблеве виробництво.
Фармацевтика	Інвестиційний потенціал: 19 млрд. доларів. Перспективний напрям: біологічні препарати.
Інноваційні технології	Інвестиційний потенціал: 11 млрд. доларів. Перспективний напрям: розробка додатків/телекомунікація.

Джерело: Розроблено автором на основі [43].

Найбільше в зоні турецьких інвестицій знаходиться співпраця у військово-промисловому комплексі, де на сьогоднішній день функціонує низка спільних підприємств з українським і турецьким капіталом, а також спільно розробляються і виробляються передові військові технології і реалізуються спільні проекти з метою широкого продажу на зарубіжні ринки. (див. р.2.3.)

За даними порталу Дія.Бізнес найбільше турецьких компаній залучено до оптової і роздрібної торгівлі, де їхня кількість налічує 1305 юридичних осіб, що становить 39% від загального обсягу. Набагато менше зайнято у промисловості (439 ю.о.), але інтерес до цієї галузі може суттєво зрости так само, як і до агропромислового комплексу у разі ратифікації угоди про зону вільної торгівлі з Турецькою Республікою.

Наприклад, попри війну продовжує підприємницьку діяльність спільний інвестиційний проєкт «Agro Produkt Kherson», який був запущений у 2005 році, і акціонерний капітал якого складається на 100% із турецьких інвестицій. Підприємство займається вирощуванням різних видів сільськогосподарської

продукції, зокрема зернових культур, овочів та фруктів. Крім того, компанія займається іншими діяльностями, такими як розробка сільськогосподарських земель, зберігання та переробка сільськогосподарської продукції, виробництво кормів для тварин тощо [44].

Повне або часткове зниження митних ставок на згадані товари сприятиме їхньому експорту до Турецької Республіки, що в свою чергу збільшить дохід від продажів та підвищить рентабельність виробництва сільськогосподарської продукції в Україні. Такий крок зробить цю галузь більш привабливою для прямих іноземних інвестицій.

На третьому місці за інтересом турецьких інвестицій посідає сфера інноваційних технологій і телекомунікацій, де підприємницьку діяльність веде 351 юридична особа. Це становить приблизно 10% від загальної кількості бізнес-одиниць у цій сфері. Наприклад, турецька компанія «Turkcell» успішно представлена на українському ринку телекомунікацій через свою дочірню компанію «Lifecell», яка є провайдером мобільного зв'язку в Україні.

Вона пропонує послуги мобільного інтернету, міжнародного роумінгу та послуги для корпоративних клієнтів, зокрема активно працює над розвитком своєї технології 4.5-G. Компанія є третім за популярністю оператором серед українських споживачів та входить до списку топ-50 найбільших роботодавців [45].

Ще понад півтисячі юридичних осіб зайнято у сфері будівництва і транспорту. Україна зацікавлена в збільшенні кількості турецьких компаній, які беруть участь у державному проєкті «Велике Будівництво», який орієнтований на розвиток транспортної і соціальної інфраструктури в країні. Турецькі компанії вже активно працюють в Україні в галузі будівництва, зокрема в будівництві доріг, мостів, тунелів та інших об'єктів транспортної інфраструктури.

Наприклад, турецька компанія у сфері будівництва і ремонту автошляхів «ONUR» у 2018 році створила в Україні дочірнє підприємство ТОВ «ОНУР КОНСТРУКЦІОН ІНТЕРНЕШНЛ», і вже наступного року активно

виконувала замовлення від Державного агентства автомобільних доріг України в рамках проєкту «Велике Будівництво» [46].

Позитивний досвід роботи з турецькими компаніями у даній сфері добре позначиться на післявоєнній співпраці, яка продовжиться в рамках куди більш масштабнішого проєкту з відновлення України.

Опираючись на дані у таблиці №X, загальний розмір інвестиційної привабливості економіки України становить приблизно 460 млрд. доларів, тому слід очікувати, що Туреччина та інші країни змагатимуться між собою за першість і помітне лідерство у відновленні постраждалої соціальної і дорожньої інфраструктури України, зокрема участі та допомозі в реалізації спільних проєктів і підприємств, інвестуванні в перспективні галузі економіки, промисловий, сільськогосподарський і військово-промисловий комплекси, сферу інноваційних технологій й зелену енергетику.

Не менш привабливим сектором для залучення турецьких інвестицій є банківська сфера. У січні 2022 року представники турецького державного банку «Ziraat Bank» зустрілися з командою Офісу UkraineInvest та обговорили інвестиційний клімат в Україні. Мета зустрічі полягала у виході банку на український фінансовий ринок, де він зможе підтримувати вітчизняний бізнес корпоративними і роздрібними кредитами у багатьох галузях економіки, в т.ч. з тими, де вже є активна інвестиційна співпраця з Туреччиною, але угода так і не відбулася через російське вторгнення в Україну [47].

Проте, фінансова система України змогла продемонструвати стійкість і фінансову стабільність у надзвичайних умовах, тому слід розглянути потенційний вихід «Ziraat Bank» у післявоєнний період, де його інвестиції допоможуть відновити постраждалу від війни економіку. Варто також пам'ятати про те, що турецький флагман займається міжнародною діяльністю у сфері зовнішньої торгівлі та міжнародних інвестицій, стимулювання яких вже декларується актуальним напрямом для українського уряду.

Таким чином, історія співпраці між Турецькою Республікою та Україною у сфері економіки і торгівлі багата на різноманітні приклади

успішного співробітництва, зокрема, у галузі будівництва, енергетики, телекомунікацій та військово-промислового комплексу. Це свідчить про великий досвід турецьких компаній на українському ринку та їхній намір далі розвивати співпрацю з Україною після війни.

Турецькі компанії, скоріше за все, висловлять бажання взяти участь у відновленні України і будуть прагнути вийти на ринок раніше за інших, бо від цього залежатиме їхній майбутній прибуток. Конкуренція, яка виникне на українському ринку призведе до активного розвитку і високої концентрації зовнішньоекономічних зв'язків з іншими країнами.

Після візиту Турецького президента, згодом у Львові було організовано українсько-турецький діловий форум, який відбувся 2 вересня 2022 року. Захід також був приурочений до візиту президента Співки торговельних палат і товарних бірж Туреччини, який безпосередньо взяв участь у діловому форумі, де обговорювалися потенціал і проблеми співпраці обох країн.

Власне метою форуму було напрацювання зв'язків українського і турецького бізнесу, особливо в умовах війни, а предметом дискусій виступали актуально важливі сфери діяльності такі, як розвиток інфраструктури і транспорту, налагодження логістики, виробництво сільськогосподарської продукції, співпраця у промисловій галузі і енергетичні питання.

Формат заходу також включав у себе B2B-переговори, в ході яких турецькі і українські бізнесмени мали можливість особисто обговорити інвестиційний клімат і шляхи виходу на український ринок. За результатами ділового форуму було підписано тристоронню угоду про співробітництво між ТПП України, TOBB та TUID [48].

Невідомим залишається лише майбутнє інвестиційної співпраці в рамках чорноморських інституцій, відколи Російська Федерація продовжує бути її членом, а регіон Чорного моря перетворився на зону суцільної небезпеки. Проте, виключення РФ з організації чорноморського економічного співробітництва дозволить суттєво її реформувати і здійснити заходи, які будуть пов'язані з післявоєнним відновленням України, формуванням осі

Балто-Чорноморського торгового-економічного співробітництва і залученням інвестицій на реалізацію спільних проєктів між країнами-учасниками.

Окрім цього, потужна і успішна співпраця з Турецькою Республікою позитивно вплине на розвиток чорноморської організації і відкриє нові можливості для зростання економіки регіону. Відтак, після повернення контролю над Кримом і нафтогазовими родовищами, енергетична співпраця стане перспективним напрямом для України і членів ОЧЕС. Дослідження шельфу Чорного моря і спільний видобуток енергоресурсів приверне увагу зацікавлених інвесторів, кошти яких неодмінно допоможуть у розбудові газотранспортної і портової інфраструктури регіону Чорного моря.

2.3. Співпраця у військово-промисловому комплексі.

Російська агресія проти України змусила докорінно переглянути перспективи розвитку вітчизняного військово-промислового комплексу. Наразі проблема полягає не лише у забезпеченні його функціонування, а й подальшому розвитку, що за сучасних умов потребує величезних грошових надходжень, повністю покрити які кошти державного бюджету не в змозі.

Проте, існує можливість залучення прямих іноземних інвестицій та поглиблення існуючої співпраці з партнерами, які мають досвід роботи з українськими військово-промисловими потужностями. Найбільший досвід роботи в українському ВПК належить саме Туреччині, співпраця з якою у цій галузі продовжується вже майже зо два десятиліття.

Тому, необхідність продовження співпраці між обома державами у сфері військових технологій придиктовується сучасними безпековими викликами у регіоні та мотивується успішними результатами багаторічної роботи.

Військово-промисловий комплекс - це сукупність суб'єктів господарства, які займаються розробкою, виробництвом, постачанням та експортом продукції військового і оборонного призначення, а також наданням професійних послуг у цій сфері. До складу ВПК входять комерційні та державні підприємства із різних галузей економіки, таких як металургія,

електроніка, машинобудування, хімічна і легка промисловість, що забезпечує повний цикл виробництва готової продукції для потреб та інтересів національної оборони.

Обсяг торгівлі готовою продукцією у галузі ВПК та вартість спільних проєктів між Україною і Туреччиною є державною таємницею, тому публічні дані з приводу масштабу співпраці не розголошуються і не публікуються. За даними офіційної статистики відомо лише про декілька категорій товарів військового призначення, які є предметом торгівлі між обома сторонами. Переважно це стосується продажу летальної та нелетальної зброї, вогнепальних рушниць та багатьох видів боєприпасів.

Відтак, міжнародний портал дослідження економічної складності країн (ОЕС) наводить наступні дані про обсяг торгівлі вищезгаданими категоріями товарів військового призначення:

Таблиця №2.4: Обсяг імпорту категорії товарів військового призначення.

Назва товару	Вартість, млн дол.	Питома вага, %
Вибухові боєприпаси	2,37	34%
Ресорні, пневматичні та газові рушниці	0,884	12,70%
Запчастини та аксесуари до зброї	0,151	2,16%
Інша вогнепальна зброя	3,57	51,20%
Усього	6,98	100%

Джерело: розроблено автором на основі [49].

З таблиці видно, що Україна у більшості закуповує вогнепальну зброю та боєприпаси на суму близько 7 млрд. доларів, адже немає достатнього вітчизняного потенціалу для їх виробництва власними силами. Незважаючи на плани, які виносив український уряд щодо будівництва заводу з виробництва боєприпасів, більшість товарів військового призначення до війни доводилося закуповувати із-за кордону, зокрема і в Туреччині.

З іншої сторони, Україна постачає до Турецької Республіки вибухові боєприпаси та гвинтівки, проте достойменно невідомо про увесь спектр озброєнь, що торгується між країнами, і за джерелом міжнародного порталу ОЕС сума українського експорту товарів військового призначення становить лише 281 тис. доларів у статистиці за 2021 рік.[50]

Окрім цього, зважаючи на окремі коментарі посадових осіб по обидві сторони, можна отримати приблизну вартість спільних проєктів та підтвердити, що співпраця в галузі військово-промислового комплексу динамічно зростала з 2016 року, після підписання 4-річного плану про Військове співробітництво, який передбачав реформування управління збройними силами та реалізацію спільних проєктів між українським та турецьким ВПК.

Технічний директор «Baykar Makina» Халюк Байрактар зауважив, що за останні 4-5 років кількість угод та контрактів між Україною та Туреччиною зросла в рази. За роки функціонування плану про Військове співробітництво було закладено реалізацію понад 30 спільних проєктів, а вартість оборонних контрактів сягнула 1 млрд. доларів. З цього слідує висновок, що п'ята частина загального товарообігу станом на 2020 рік становила співпраця у галузі військово-промислового комплексу.

З іншої сторони, гендиректор Укрспецекспорту Вадим Ноздря, по закінченню виставки «SANA EXPO», констатував, що співпраця з Турецькою Республікою у галузі ВПК існує не лише у вимірі інтересів двох країн, а й для третіх ринків, тим самим підкресливши експортоорієнтованість функціонування спільних бізнес-моделей. [51]

Однак, варто пам'ятати, що Анкара має власні геополітичні амбіції, які не завжди висвітлюють її з кращої сторони. Вона прагне розвивати відносини з усіма країнами, зокрема в оборонній сфері, які не лише є вороже налаштованими до західного блоку, а й напроти, виступають їхніми відкритими ворогами, наприклад Російська Федерація. У 2020 році закупівля протиповітряних систем «С-400» призвело до накладення санкцій на Турецьку

Республіку у вигляді замороження поставок сучасних американських винищувачів 5-го покоління «F-35». [52]

З іншої сторони, західні країни не були вдоволені масовим використанням Азербайджаном турецьких Байрактар у Нагірно-Карабахській війні, а канадський уряд ввів санкції на продаж систем наведення та візуалізації для БПЛА.

В таких умовах погіршення відносин з США та Європою турецький уряд змушений шукати альтернативні джерела співпраці та поставок якісних компонентів для сучасного озброєння.

Тут і знадобився досвід роботи з українським ВПК та його розвинені інженерні технології, використання яких, по-перше, здешевлює виробництво продукції, а, по-друге, не менш якісно заміняє західні зразки.

Таким чином, Турецька Республіка задля підтримання розвитку національного ВПК і зменшення його залежності від іноземних експортних ліцензій, зокрема й санкційної політики, зацікавлена у співробітництві з Україною та наданні можливостей для реалізації її продукції.

Загалом, українсько-турецька співпраця у військово-промисловому комплексі відбувається за трьома ключовими напрямками:

Прямі закупівлі. Процес прямих закупівель між Україною і Туреччиною в галузі ВПК означає придбання товарів, робіт або послуг військового призначення, що супроводжується укладанням договорів та контрактів між підприємствами щодо постачання озброєння.

Прямі закупівлі корисні в тих випадках, коли вітчизняні потужності та технології для виробництва відсутні або обмежені, оскільки цей спосіб допомагає не лише придбати продукцію в короткі терміни, але й вивчати та досліджувати її в подальшому.

Наприклад: Україна постачає до Туреччини 120-мм ствольні керовані ракети «Конус» за контрактом, який був підписаний у 2019 році за результатами виставки IDEF-2019 в Стамбулі. Дані ракети виробляються державним підприємством ГККБ «ЛУЧ», а контракт підписали представники

ДП ДГЗП «СпецТехноЕкспорт», що входить до складу ДК «Укроборонпром», і представники турецької державної корпорації «Makina ve Kimya Endüstrisi Kurumu» (МКЕК) [53].

Окрім цього, Київ і Анкара мають спільний Меморандум про реалізацію поставок двигунів «6ТД3» для турецького основного бойового танка (ОБТ) третього покоління «Altay» в інтересах компанії «Delta Defense», а також планується оснащувати українськими двигунами «6ТД-2» та «6ТД-4» турецькі САУ «Firtina Howitzer» [54].

До того ж, ПАТ «Мотор Січ» займається не лише капремонтм турецьких гелікоптерів «МІ-8» та «МІ-17», а й виробляє на замовлення новітні двигуни для сучасних важких ударних вертольотів «АТАК-П» відповідно до контракту укладеного у 2021 році. Попри несприятливий фактор війни, перша партія двигунів була успішно доставлена у січні 2023 року [55].

Тим не менш, найбільш відомими прикладами в сфері закупівлі ВПК стало придбання Україною тепловізійних камер «Eye Lr S» у турецької компанії «Aselsan» для встановлення на українських ПТРК «Стугна-П», а також ударних безпілотників «Bayraktar TB2» у компанії «Baykar Makina», боєкомплекти до яких надходять у вигляді міні-бомб «МAM-L» (також відомої як Smart Micro Munition) виробництва від «Roketsan» [56].

Колаборація. Спільна робота України і Туреччини над спільними проєктами передбачає спільне використання ресурсів, знань та технологій. Така форма колаборації може бути здійснена між різними компаніями, установами, державами та іншими організаціями з метою досягнення спільних цілей, таких як розроблення нової зброї, техніки, обладнання, а також у якості передумови до спільного виробництва та експорту продукції.

Наприклад: Одним із спільних проєктів між українським та турецьким військово-промисловим комплексами є розробка бойового модуля «Serdar». Цей проєкт реалізується за участю турецької компанії «Aselsan» та українських підприємств ДККБ «Луч» та «СпецТехноЕкспорт».

Турецька сторона відповідає за розробку електронних систем модуля, а українська сторона - за постачання озброєння (протитанкові комплекси «Скіф») та систем наведення для них.[57]

Спільні підприємства. Це форма бізнесу між Україною і Туреччиною, що полягає у співпраці двох або більше компаній на основі спільної бізнес-моделі з метою здійснення спільної діяльності в інтересах національної оборони обох держав. Хоча такий підхід має свої недоліки, він дозволяє країнам обмінюватися знаннями та технологіями, знижувати ризики та витрати, відкривати доступ до нових ринків і отримувати спільний прибуток.

Наприклад: У 2019 році в Туреччині було створено спільне підприємство «Щит Чорного моря», яке займається виробництвом української військової продукції, зокрема, сучасної та ефективної протитанкової установки «Скіф», а прибуток від збуту продукції розподіляється між обома країнами. У тому ж році турецька сторона взяла на себе зобов'язання укласти угоду щодо будівництва заводу з виробництва безпілотних літальних апаратів.

У 2022 році компанія «Baykar Makina» офіційно зареєструвала в Україні спільне підприємство під назвою «Baykar Ukraine» і розпочала роботу зі зведення самої будівлі. Таким чином, між сторонами відбувся обмін підприємствами, що доповнює усі взаємовигідні укладені договори.[58]

Варто зауважити, що по успішному закінченню плану дій про Військове співробітництво, українсько-турецька співпраця у військово-промисловому комплексі динамічно розвивається і у 2020 році виходить на суттєво новий рівень. З практичної точки зору це впливає у куди більш масштабніший рівень співробітництва, що підтверджується підписанням низки нових документів.

По-перше, у Стамбулі президентами України і Турецької Республіки підписується нова Військова рамкова угода, яка логічно продовжує попередній план дій та охоплює співпрацю у цілому спектрі військових справ і задач.

По-друге, між Міністерством оборони України та Державним агентством з питань оборонної промисловості Турецької Республіки підписується Меморандум про наміри, які по-суті фіксують бажання сторін започаткувати й імплементувати спільні проєкти з будівництва бойових кораблів, БПЛА та всіх видів турбінних двигунів. [59]

Укладені договори відкривають нові можливості для українського ВПК, зокрема не лише допоможе ефективно задовольняти потреби Збройних Сил, а й відкриє доступ до нових ринків збуту у довгостроковій перспективі.

За підсумками візиту було заявлено, що існуюча співпраця у ключових сферах додатково розширюється за 21 напрямом, але українські підприємства вже співпрацюють з турецькими за такими напрямками як: постачання широкої номенклатури запчастин та комплектуючих до озброєння і військової техніки; капремонт вертольотів, навчання та підвищення кваліфікації спеціалістів; оснащення бойових модулів турецького виробництва керованими ракетами; виготовлення та постачання турбогвинтових двигунів; виробництво комплексів активного захисту і т.д.

Українська промисловість активно працює з такими провідними у галузі ВПК турецькими компаніями як «Aselsan» (співпрацює з ПрАТ «Інфоком» у галузі радіоелектроніки та оснащення БПЛА), «Roketsan» (співпрацює з ДАХК «Артем» з виробництва артилерійських боєприпасів, мін і керованих ракет, а також систем залпового вогню), «Havelsan» (працює з ДК «УкрОборонПром» у сфері кібербезпеки), «МКЕК» (співпрацює з «УкрСпецЕкспортом» щодо виробництва стрілецької зброї, мінометів, гранат і гвинтівок), «Delta Defense» (оснащення бойових броньованих машин, зокрема двигунами українського походження), «ОТАКАР» (виробництво важкої броньованої техніки), «Turksih Aerospace» (закуповує українські двигуни «TV3-117») і «Baykar Makina» (спільне виробництво безпілотників з ГП «Антонов» і новоспеченим спільним підприємством «Baykar Ukraine»). [60]

Особливо важливим напрямком співпраці українського та турецького ВПК є виробництво розвідувальних та ударних безпілотних літальних

апаратів (БПЛА). Серед компаній у світі, що виробляють важкі ударні безпілотники, особливе місце належить турецькій компанії «Baykar Makina». Її найуспішніший проєкт - це «Bayraktar TB2» - відома модель, яка широко використовувалася в численних збройних конфліктах та війнах, зокрема, продемонструвала ефективність під час російського вторгнення в Україну.

Станом на 2023 рік, контракти на постачання БПЛА «TB2» були підписані з 24 країнами світу, що свідчить про успішну міжнародну співпрацю «Baykar Makina» та високу якість продукції компанії. Натомість, серед інших розробок даної турецької компанії фігурують новітні важкі ударні безпілотні літальні апарати «Akinci» і «Kizilelma», обладнані двигунами виробництва української компанії ДП «Івченко-прогрес».

Різниця між цими безпілотниками полягає у тому, що модель «Akinci» є важким ударним БПЛА, облаштованим українськими гвинтокрильними двигунами «AI-450T» і «MC-500» в той час, як «Kizilelma» позиціонується в якості безпілотного винищувача, який облаштований реактивними двигунами «AI-322F» і «AI-25TJLT». [61]

Ці БПЛА володіють значним потенціалом у військовій та цивільній сферах, а українські двигуни відомі своєю високою ефективністю та надійністю, що забезпечує потенційний успіх подальшої співпраці між українським і турецьким ВПК у цьому напрямку.

Власне директор Халюк Байрактар відмічає, що Україна є однією з небагатьох країн, які мають необхідні технології для двигунів, а тісна координація та співпраця з українським підприємством допоможе українським двигунам зайняти своє місце над ринком БПЛА. [62]

Справа у тому, що аналогів потрібного мотору у світі не так багато, а українська розробка підходить і за ціною, і за якістю, тим паче між Україною і Турецькою Республікою встановлене стратегічне партнерство, в ході якого немає перепон у вигляді експортних обмежень чи санкційних заходів, тому турецька сторона надійно покладається на українських друзів і колег.

У лютому 2022 році уряди України та Турецької Республіки підписали важливу стратегічну Угоду про співробітництво у сфері високих технологій, авіаційній та космічній галузі. Сьогодні ця угода ратифікована, а згідно з її умовами планується будівництво заводу з виробництва безпілотників на території Київської області.

У компанії «Ваукар» розповіли, що в Україні розпочалося будівництво фабрики, дослідницького центру та центру передового виробництва, де планується виробляти усі необхідні системи, - не лише фюзеляжі, а й електроніку і програмне забезпечення. [63]

За рамковою угодою прописаний цілий ряд домовленостей, який спирається на існуючі договори про захист інвестицій та митні процедури між країнами і визначає зобов'язання кожної зі сторін у реалізації проєкту. Відповідно до тексту угоди спільне підприємство звільняється від податку на земельну ділянку до 2035 року, імпортного мита на ввіз необхідних для виробництва товарів і податку на прибуток впродовж наступних 10 років.

Такі кроки забезпечують реалізацію проєкту без додаткового фінансового тягаря, а зниження витрат на розгортання підприємства зробить його більш привабливим для інвестицій. Крім того, звільнення від мит позитивно вплине на розвиток вільної торгівлі та спільний експорт України і Туреччини. [64]

ІІІ РОЗДІЛ:

ПОДАЛЬШИЙ РОЗВИТОК ДВОСТОРОННІХ ЕКОНОМІЧНИХ ЗВ'ЯЗКІВ В КОНТЕКСТІ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ І ТУРЕЧЧИНИ

3.1. Можливі наслідки і ключові переваги Угоди про зону вільної торгівлі України і Туреччини

Зазвичай, існує суттєвий взаємозв'язок між підписанням угоди про зону вільної торгівлі і розвитком зовнішньоекономічної діяльності. Суб'єкти економіки прагнуть мати якомога менше обмежень у здійсненні торгівлі товарами і послугами, щоб збільшити свою конкурентоспроможність та ефективність в глобальному економічному просторі.

Для цього вони розвивають близькі відносини з іноземними партнерами, що при функціонуванні зони вільної торгівлі забезпечує додатковий обмін знаннями і технологіями. Відповідно, зняття тарифних і нетарифних бар'єрів на рух капіталу є важливим аспектом зони вільної торгівлі, що дозволить

залучати більше іноземних інвестицій та послужить значущою передумовою для примноження і поглиблення існуючих економічних зв'язків.

Підвищення експортних можливостей є важливим завданням для України в умовах сучасного світового ринку. Туреччина для цього має широку мережу зон вільної торгівлі по всьому світу, включаючи митний союз з ЄС і угоди з країнами, які вже мають подібні угоди з Україною, такі як Велика Британія, Молдова, Грузія та Ізраїль.

Укладення ЗВТ з Туреччиною допоможе Україні розширити свій експортний ринок в Європі, зокрема за рахунок використання турецьких зон вільної торгівлі з балтійськими країнами (Албанія, Північна Македонія, Чорногорія та інші).

Крім того, враховуючи, що Туреччина має ЗВТ з Латиноамериканськими країнами (Мексика, Венесуела, Чилі), Африканськими країнами (Туніс, Єгипет, Марокко) і країнами Азії (Південна Корея, Сінгапур, Малайзія), укладання ЗВТ призведе до розширення експортних можливостей України й на цих ринках. При цьому, Україна зможе скористатися досвідом і підтримкою Туреччини в розвитку своїх зовнішньоекономічних відносин і разом з нею на основі спільних підприємств зайняти ключові позиції на міжнародному ринку.

Слід також пам'ятати про те, що дана угода відкриває доступ до великої кількості споживачів, адже митна зона Турецької Республіки з ЄС охоплює 448 млн. осіб, а 22 чинні угоди про ЗВТ з іншими країнами зачіпає ще 463 млн. осіб, не говорячи вже про сам ринок Туреччини з населенням 85 млн. осіб.

З цього слідує, що Україна нарощуватиме транскордонну значимість своєї торгівлі майже для 1 млрд. людей, що є 1/8 частиною від усього населення планети, тому варто поглиблювати співпрацю зі своїм стратегічним партнером, який до того ж внаслідок цього став 11 економікою у світі.

При підписанні угоди про зону вільної торгівлі широко обговорювалося питання мит і товарні позиції, до яких вони будуть застосовуватися. Історія із використанням мит і квот на продукцію мав гострий характер протягом

тривалого часу, адже це часто призводило до економічних протиріч у торгівлі між обома країнами.

Проблема полягала у тому, що при вступі до Світової організації торгівлі Україна зав'язала вищий рівень мит, ніж Туреччина і, як наслідок, існує дисбаланс у рівноправному доступі до ринку. Наприклад, найбільша ставка мита дозволена на цукор-сирець на рівні 50% і на олію соняшникову на рівні 30%. До того ж, Україна взяла на себе зобов'язання не використовувати жодних додаткових зборів при імпорті, а також не занижувати мінімальні експортні ціни на сільськогосподарську продукцію і експортні мита на ряд інших товарів [65].

Натомість, Туреччина при вступі до СОТ зав'язала максимальні рівні мит лише на половину продукцію, тим самим виборовши для себе більш преференційний режим. Наприклад, максимальні ставки мит, які Туреччина може використовувати сягають 225% на м'ясо, 180% на молочну продукцію і 130% на зернові культури. При цьому, турецький уряд застосовує цілий спектр митних ставок (адвалерні й комбіновані), а подеколи й сільськогосподарський компонент (додатковий специфічний тариф), який українській стороні запроваджувати до будь-якого товару за умовами вступу заборонено.

Тобто, Турецька Республіка на відмінну від України має кращі умови для торгівлі і у випадку чого можуть ефективно застосувати протекціоністські заходи. Причина проблеми полягала у асиметричному характері вступу України до Світової організації торгівлі, який радше супроводжувався деякою політичною доцільністю, яку вбачав уряд на тот момент.

Окрім того, вступ нових членів до даної організації носив ряд куди більш жорстких вимог, ніж для старих членів, тому слаборозвинені країни потрапляли у ситуацію, коли були не готові до конкуренції на світовому ринку в силу накладених на них вимог і обмежень. Так, на кінець 2012 року в Україні середньоарифметична ставка зв'язаного рівня за всіма тарифами складає 6,28% проти 10,47% до вступу в СОТ у 2008 році. Це призвело до нерівномірного зростання двосторонньої торгівлі, що збільшило розрив у вигляді

торговельного сальдо. У 2012 році воно становило 15 млн. доларів проти 11 млн. доларів у 2008 році. Вступ до даної організації не вирішив проблему рівноправного доступу українських товарів до зарубіжних ринків, а лише поглибив асиметрію в торгівлі, що збільшило від'ємне зовнішньоторговельне сальдо для торговельного балансу України [66].

Станом на 2022 рік середня зв'язана ставка мита для українських товарів при експорті до Туреччини становить 28,9%, тоді як для турецьких товарів при експорті до України ця ставка складає лише 5,8%. Наприклад, за даними СОТ «World Tariff Profiles 2022», середньоарифметична ставка ввізного мита на сільськогосподарську продукцію в Україні становить 9,1% в той час, як в Туреччині цей показник в декілька разів більше, - 41,1% [67].

Отже, історія укладення Угоди про вільну торгівлю між Україною й Туреччиною була складною і тривалою, оскільки кожна сторона намагалася захистити свої інтереси. Зрештою, дана угода давала змогу вирішити більшість торговельних протиріч, тому її підписання було обопільним інтересом, який сторони реалізували 3 лютого 2022 року під час зустрічі президентів обох держав та їхніх урядів в Києві.

Структура угоди складається з дев'яти розділів та восьми додатків, що передбачають повну лібералізацію від мит для переважної кількості товарів, часткову лібералізацію для чутливої категорії товарів та інші режими такі, як квоти, найбільше сприяння і виключення із зони вільної торгівлі.

Згідно з даними Мінекономіки, Туреччина зобов'язується встановити нульові мита для 10 337 товарних позицій, що становить 95% від загальної кількості товарів, що експортуються з України. Проте, до решти 1348 товарних позицій будуть застосовуватися тарифні квоти або знижені мита. В межах квоти передбачається нульова або знижена преференційна ставка мита, а поза квотою - загальна ставка мита [68].

Установлення 0% мита з боку Турецької Республіки на постачання зернових дозволяє Україні отримати покращені умови доступу до турецького ринку для переробленої аграрної продукції. Також українські експортери не

будуть платити мита і ніяких додаткових зборів за промислову продукцію, що експортується до Туреччини. Втім, деякі товарні позиції, зокрема зернові та олійні, були виключені зі списку товарів, що підлягають вільній торгівлі. Це може зменшити привабливість торгівлі цими товарами, тому що дані групи становлять значну частину експорту до Туреччини.

Крім цього, Україна залишає за собою право застосовувати експортне мито на вивезення металобрухту для розвитку вітчизняної металургії, одночасно з тим, що Туреччина відкриває свій внутрішній ринок для українського металу, зберігаючи при цьому можливість застосовувати захисні ставки у разі необхідності. В цілому, більше половини товарів металургії будуть звільнені від сплати мита, з частковим зменшенням мита залишаться 130 товарів, а квоти стосуватимуться лише 167 товарів металургії розміром щонайменше на 411 тис. т. До того ж Україна зберігає свої митні ставки на вживані автомобілі та секонд-хенд, а також встановлює перехідні періоди дії мит на транспортні засоби та продукцію легкої промисловості тривалістю від трьох до п'яти років.

У коментарі Кабінету Міністрів України підкреслюється, що угода з Туреччиною розв'язує проблему непередбачуваних додаткових мит, які вона запроваджувала час від часу протягом останніх років. Це стосується не тільки товарів з нульовим митом, але й усіх інших товарів [69].

Очікується, що українські експортери зможуть заощадити приблизно 370 млн доларів на митних платежах щороку, а обсяг експорту до Туреччини очікується збільшитися на 313 млн доларів на рік, а у зв'язку з нарощуванням і розвитком експорту будуть створені нові робочі місця в експортних галузях. За попередніми прогнозами угода щорічно даватиме +2,2% до ВВП і +2,6% до доходів домогосподарств.

Результати дослідження директора наукової роботи Інституту економічних досліджень та політичних консультацій Вероніки Мовчан показує, що впровадження ЗВТ з Туреччиною може мати позитивний ефект на ВВП до 4,76% на рік. Зокрема, велика увага приділяється використанню

можливостей, що надає конвенція Пан-Євро-Мед(зона товарів достатньої переробки), переваги від якої створить помітний ефект у промисловому співробітництві з Туреччиною [70].

Згідно з Мінекономіки, країна прийняла умову асиметричного зниження мит, що означає, що середня ставка мита Туреччини буде знижена до 10%, тоді як для України зниження ставки мита становитиме лише 0,5%. Незважаючи на це, очікується, що від зниження мит найбільше скористаються українські експортери, тому що початковий рівень мит в Туреччині був значно вищий. Це може забезпечити економію для існуючих експортерів, а також нові можливості для українських компаній, які раніше не мали доступу до турецького ринку [71].

Значна частина експорту українських товарів до Туреччини припадає на сільськогосподарські продукти (26,5% у 2021 році), тому тарифні питання в цій галузі відіграють важливу роль для України. Зав'язані ставки мит на українські товари, які експортуються до Туреччини, є дуже високими і ускладнюють конкуренцію на турецькому ринку. Враховуючи це, повне або часткове зняття мит на українську продукцію підвищить їх конкурентоспроможність на ринку Турецької Республіки, сприятиме збільшенню обсягів експорту і зростанню його інвестиційного потенціалу.

Під час переговорів щодо угоди про ЗВТ головна проблема полягала саме в доступі до ринку сільськогосподарських товарів та промислової продукції, оскільки обидві країни є значними виробниками у цих сферах, а також у тарифах, які застосовуватимуть до кожної з груп товарів.

Результат угоди включає повне або часткове зняття мит на переважну кількість товарів сільськогосподарської галузі, квотування і запровадження перехідного періоду, а також вилучення деяких груп товарів із зони вільної торгівлі. Аналогічні заходи були застосовані до промислової продукції, що включає у себе скасування мит на переважну кількість товарів протягом перехідного періоду і застосування комбінованого митна за адвалерною частиною на експорт чорних металів з України до Туреччини.

Таблиця №3.1: Тарифні заходи на сільськогосподарську продукцію:

Класифікація заходу:	Опис заходу:
Повне зняття мит	більшість товарів, за виключенням квот і РНС на 590 тарифних ліній, перехідного періоду на 683 тарифних ліній, комбіновані ставки мита на 32 тарифних ліній, поступове зниження мита на 407 тарифних ліній і 493 тарифні ліній, що підлягають виключенню.
Квоти і РНС	До певної категорії товарів застосовуватиметься режим найбільшого сприяння, коли кількість поставленої продукції перевищить дозволу на неї квоту. Серед них є такі товари, як м'ясо та м'ясні продукти (ягнята, яловичина, м'ясо птиці, інші готові чи консервовані продукти з м'яса птиці), молочні продукти (молочна сироватка, вершкове масло, сири, яйця), фрукти (яблука та груші, вишні, абрикоси, персики та суніці), зернові культури (жито, овес, сорго зернове, гречка, просо, насіння канаркової трави), продукти переробки зерна (борошно пшеничне, крупи із зерна зернових культур, оброблене іншими способами зерно зернових культур, солод, пшеничний, кукурудзяний та картопляний крохмалі), рослинні олії (олія соєва, свиріпова або ріпакова з кукурудзи), кондитерські вироби (кондитерські вироби з цукру, шоколад, готові продукти з борошна, крохмалю або молока, макаронні вироби, хлібобулочні, борошняні кондитерські вироби), приготовлені або консервовані овочі та фрукти (свіжі помідори, цибуля ріпчаста, приготовлені або консервовані томати, варення, джеми, приготовлені або консервовані іншим способом груші, вишні, томатний, виноградний та яблучний сік, морозиво).
Перехідний період	Мита скасовуються протягом перехідного періоду в 3, 5 та 7 років і охоплює 683 тарифних ліній. Для окремих товарів застосовується принцип зниження мита на 8 %, 15 %, 19 %, 20 %, 23 %, 30 %, 50 % або 75 % , починаючи з дати набрання чинності цією угодою – охоплює 407 тарифних ліній. Наприклад: буде суттєво лібералізовано ринок для імпорту овочів, у нарощуванні експорту яких зацікавлена Туреччина. Мито на баклажани буде зменшено на 50% за 5 років, на солодкий перець - мито зменшиться на 50% з моменту набрання чинності Угоди, а для інших видів перцю мито буде скасовано протягом 7 років. Мито на кабачки зменшиться на 20% з моменту набрання чинності угоди.
Вилучено з режиму ЗВТ	Вилучення означає, що певна категорія товарів не підпадає під дію режиму ЗВТ і продовжує обкладатися існуючими тарифами з метою захисту відповідних виробників внутрішнього сектору або ринку в цілому. Було виключено зі зони вільної торгівлі 493 тарифні лінії, включаючи деякі категорії тварин (наприклад, живі ВРХ, свині, вівці, кози та птиця), деякі види м'яса (свинину, баранину, м'ясо коней, віслюків, субпродукти свиней, сало та ін.), молочні продукти (згущене молоко та вершки), овочі (цибуля-порей, інжир, окремі види морожених або незаморожених овочів), зернові (пшеницю, ячмінь, кукурудзу, рис, інші зернові культури), борошно, крупи, олії (арахіс, насіння соняшнику, окремі види іншої олії рослинного походження), ковбасні вироби , готові чи консервовані продукти з м'яса чи м'ясних субпродуктів (за винятком свійської птиці), цукор та цукрові сиропи (крім хімічно чистої фруктози), а також тютюнову сировину .

Джерело: розроблено автором на основі офіційного документу про ЗВТ.

Таблиця №3.2: Тарифні заходи на промислову продукцію:

Тарифний графік України:	Тарифний графік Турецької Республіки:
Повне зняття мит: скасовуються митні ставки на імпорт турецьких товарів, крім 1930 тарифних ліній. Додатково не стягуватимуться експортні мита на мідь та нержавіючу сталь, вироби із них, вироби і напівфабрикати із чорних металів.	Повне зняття мит: за угодою скасовуються митні ставки на імпорт українських товарів.
Перехідний період: мита скасовуються переважно протягом 3 та 5 років , охоплюючи 1895 тарифних ліній: мінеральні продукти; паливно-енергетичні товари; продукція хімічної промисловості; вироби із шкіри, кейси, сумки та аналогічні вироби; текстильні вироби; вироби із каміння, скла; кераміка; вироби з чорних металів; машини, устаткування та транспорт; інші товари.	Перехідний період: мита скасовуються перехідним періодом у 3, 5 та 7 років на 101 тарифну лінію: продукція хімічної промисловості; санітарно-технічні вироби з порцеляни або фарфору; вироби зі скла; вироби з міді, алюмінію; посуд і столові прибори кухонні або столові з металу; вентилятори побутові; штабелювальні навантажувачі; підшипники та їх частини; печі мікрохвильові.
Вилучено з режиму ЗВТ: запроваджується на товари турецького походження по 35 тарифним лініям: взуття, одяг і додаткові речі до одягу та їх складові частини; трактори, що використовувалися; вживані моторні транспортні засоби, призначені для перевезення 10 і більше людей; автомобілі легкові та інші транспортні засоби, що використовувалися; вантажні моторні транспортні засоби, що використовувалися; вживані кузови для моторних транспортних засобів.	Комбіноване мито: буде зменшену адвалерну частину комбінованого мита на 20%, 30% і 50% на 147 тарифних ліній. Переважно зачепить продукцію хімічної промисловості і імпорт українського чорного металу та його окремих видів. Тобто, Туреччина лише частково лібералізує доступ України до ринку металів. Квота на чорні метали встановлена на рівні 411 тис. т.
-	Квоти і РНС: охоплює 167 тарифів. Для окремих груп товарів застосовуватиметься режим найбільшого сприяння у вигляді митних ставок розміром 3%, 4%, 6% або 10% . Для чорного металу , який Україна постачає у великих обсягах, встановлена квота на 411 тис. т. , після метал обкладатиметься базовою ставкою.
-	Вилучено з режиму ЗВТ: 33 тарифні лінії.

Джерело: розроблено автором на основі офіційного документу про ЗВТ.

За даними таблиць стає очевидно, що сторони вирішили розтягнути реалізацію угоди про зону вільної торгівлі у часі, запроваджуючи різноманітні заходи такі, як: перехідні квоти, режим найбільшого сприяння і поступове зниження ставки мита. Це свідчить про необхідність поступової адаптації торгівлі до нових умов вільного режиму, в якому, наприклад, залишені квоти і РНС сприятимуть контролю поступаючої продукції на ринок, а перехідний період і поступове зниження ставки мита дозволить зорієнтуватися підприємствам в експортних й імпортних галузях економіки.

Попри позитивні прогнози від представників уряду та незалежних експертів, підписання угоди про ЗВТ з Туреччиною є предметом дискусій серед громадськості і бізнес-середовища.

Одні вважають, що підписання ЗВТ неодмінно допоможе наростити український експорт, створити додаткові робочі місця у експортоорієнтованих галузях економіки і залучити іноземні інвестиції для їх розвитку. Інші припускають, що угода нанесе шкоду внутрішньому ринку у надзвичайно чутливих секторах, таких як промисловий, і навпаки призведе до упадку національно-технологічного розвитку, залежності від складних технологічних товарів з високою доданою вартістю і скороченню робочих місць у відповідних галузях економіки. Однак, обидві сторони погоджуються з необхідністю підписання даної угоди та відзначають важливість ретельно обдуманих дій для її успішної реалізації.

Альтернативний підхід до визначення необхідності підписання угоди про зону вільної торгівлі запропонував норвезький економіст Ерік Райнерт, який допомагав вирішувати економічні проблеми у понад 58 країнах світу. Його припущення полягає у тому, що країни-підписанти повинні мати приблизно однаковий рівень економічного розвитку і вести торгівлю еквівалентною продукцією.

Дана симетричність дозволяє досягти більш справедливих умов торгівлі та зменшити ризик негативного впливу на внутрішній економічний сектор кожної країни, інакше виникатиме відток ресурсів і людського капіталу з менш розвиненої держави. Крім того, такий підхід може зменшити можливість домінування однієї країни над іншими, що може бути шкідливим для міжнародної торгівлі та економічного розвитку країн-учасниць. У випадку з Україною, від самого початку спостерігається асиметричність розвитку економік обох держав.

Наприклад, керуючись двома загальними показниками економічної розвиненості, такими як валовий внутрішній продукт і валовий внутрішній продукт на душу населення, можна побачити суттєву різницю між Україною і Турецькою Республікою: станом на 31.12.2021 рік, ВВП України становить 200 млрд. доларів проти 819 млрд. доларів Туреччини, а ВВП на душу населення - 4 835 доларів проти 9 660 доларів.

Іншим важливим показником є якість торгівельної номенклатури, яка повинна бути збалансованою і відповідати інтересам обох сторін. Проте, в українському експорті переважно домінує сировина і напівготові вироби в той час, як в турецькому експорті домінують вироби з високою доданою вартістю (технології) та готові вироби.

Про це неодноразово заявляли представники вітчизняної промисловості, оскільки українські виробники налаштовані більш стримано відносно підписання угоди про ЗВТ з Туреччиною і не розділяють оптимізму уряду і багатьох експертів. У другій половині 2021 року було проведено круглий стіл із обговорення і оцінки перспектив укладання угоди, в якому взяли участь близько 40 компаній з різних галузей промисловості [72].

Вони презентували результати дослідження, які вказували на те, що за останні роки спостерігається погіршення торгівельного сальдо з Туреччиною, а український експорт дедалі стає аграрно-сировинним. Підтвердження цьому є зменшення частки машинобудування, яка становить 3% від сукупного експорту товарів, і збільшення частки чорних металів до 48% тоді, як у імпорті до України з Туреччини, навпаки, переважають продукція машинобудування (24,1%) і легкої промисловості (16,1%), що становить майже половину від усього турецького експорту [73].

Структура торгівлі цілковито пояснює побоювання українських виробників, які прямо заявляють, що якість двосторонньої торгівлі не на користь України, з чого прямує загроза заповнення українського ринку дешевими товарами, які можуть підірвати вітчизняну промисловість. За розрахунками українських промисловців, запровадження зони вільної торгівлі, призведе до помірних темпів зростання українського ВВП на 1,5% в рік, а в сфері переробної промисловості до 8,8% на рік [74].

Звідси виникає необхідність підтримки вітчизняного виробництва у разі ратифікації даної угоди з Турецькою Республікою, оскільки існує ризик втрати конкурентоспроможності національних підприємств у більшості галузях економіки таких, як машинобудування, хімічна і легка промисловість.

3.2. Прогноз розвитку двосторонніх економічних зв'язків між Україною і Туреччиною та механізм їх активізації.

Формування міждержавних відносин - це складний процес, який не обходиться без протирічч і конфліктів, які виникають через існування певних проблем, що стримують розвиток двостороннього співробітництва. Позитивні результати у сфері міждержавних відносин існують лише за умов відкритості, взаєморозуміння і здатності сторін до компромісів.

В історії українсько-турецької співпраці траплялося достатньо проблем, частина яких залишається й донині. Одним із факторів конфліктогенності двосторонніх відносин мають геополітичні ризики, які виникають у зв'язку з політичною владою уряду, впливом і стратегічними інтересами країн регіону. Претензії можуть виникати при розходженні політичної позиції, поглядів або приєднання чи неприєднання до санкцій проти країни, яка порушила міжнародне право.

Іншим фактором є нерівномірність умов торгівлі, коли одна країна має високі тарифні і нетарифні бар'єри або всіляко намагається стримувати обсяг імпортованої продукції. Це впливає на розвиток економічних зв'язків, що призводить до зменшення товарообороту, його номенклатурної зміни і зниження інвестиційної привабливості.

Не менш важливим і суттєвим фактором виступає міжнародна співпраця, яка проявляється у співробітництві по ряду питань в рамках світових чи регіональних інститутів. Пасивність у проголошенні ініціатив або слабка узгодженість позицій призводить до втрати переваг, які можна отримати від міжнародної інституціональної співпраці.

Таким чином, вищезазначені фактори нагадують схожість у відносинах між Україною і Турецької Республіки, якщо не їх загальний опис, тому можна виділити три головні спектри проблем, які досить точно відображають сучасне становище двосторонніх відносин між ними: політико-економічний, торговельний і міжнародно-інституціональний:

1. Політико-економічний:

Вразливий регіональний баланс:

На мапі Східної Європи неформально знаходиться регіональний трикутник відносин між Україною, Туреччиною і РФ, в якому турецький уряд продовжує до певної міри сприймати стратегічне партнерство з Україною скрізь призму відносин з Росією. Це впливає на те, що неможливо в сучасних умовах повноцінно розкрити стратегічне співробітництво з Туреччиною, адже вона продовжує традиційно балансувати у своїх інтересах.

Додатковим фактором є й те, що особисте сприйняття світу президента Туреччини головним чином визначає подальший хід зовнішньої політики його держави. На практиці вона скоріше рівновіддалена від обох сторін у регіональному трикутнику, хоча офіційно уряд Турецької Республіки підтримує територіальну цілісність України і засуджує російське вторгнення.

Енергетична співпраця Туреччини і Росії:

Туреччина імпортує великий об'єм російських енергоносіїв, тому що обмежена у власних ресурсах таких, як нафта і газ. Незважаючи на активізацію дослідження шельфу Чорного моря на факт існування покладів природного газу, виявлених запасів всеодно недостатньо для повного задоволення внутрішніх потреб, тому Туреччина паралельно реалізує спільний проєкт з Росією щодо прокладання гілок газопроводу під назвою Турецький потік.

Втім, на цьому енергетична співпраця не закінчується, оскільки Туреччина підписала угоду з «РосАтомом» щодо проектування, будівництва, постачання ядерного палива та експлуатації електростанції «Аккуя». Фактично, цей проєкт не є російсько-турецьким, проте російські компанії у сфері атомної енергетики широко до нього залучені, що в умовах ядерного шантажу Росії і окупації ЗАЕС висвітлює Туреччину не з найкращої сторони.

Уникнення санкційної політики проти РФ:

Туреччина все ще намагається дотримуватися збалансованого курсу у регіональному трикутнику, що диктується її економічними і бізнесовими інтересами. Перш за все, це вищезгадані енергетичні інтереси через залежність Туреччини від імпорту російських енергоносіїв. Анкара прагне всіляко

отримувати економічний зиск від співпраці з Росією, використання її технологій у енергетичній сфері і нарощення двосторонньої торгівлі.

По-друге, Фінансова нестабільність Туреччини, девальвація турецької ліри, зростання світових цін на енергоносії і великий обсяг експорту турецьких товарів на російський ринок збуту також змусили турецький уряд відмовитися від санкційної політики через супутні ризики для власної економіки.

2. Торгівельний:

Асиметрія зобов'язань перед СОТ:

При вступі до СОТ Україна зав'язала вищий рівень мит, ніж Туреччина, тому існує суттєвий дисбаланс у рівні тарифного захисту країн. Середня зв'язана ставка мита для українських товарів при експорті до Туреччини становить 28,9%, тоді як для турецьких товарів при експорті до України ця ставка складає лише 5,8%, що якраз обумовлено асиметрією зобов'язань, визначених вступом до СОТ. Як наслідок, виникає нерівномірність сторін у доступі товарів на ринки одне одного, що має своє відображення на обсягах і якості товарообороту.

Асиметрія в обсягах і якості торгівлі:

Останнім часом динаміка експорту українських товарів до Туреччини помітно стагнує в той час, як імпорт турецьких товарів стрімко зростає. За 2015-2021 рр. експорт українських товарів збільшився лише на 14,7%, коли аналогічний показник для Турецької Республіки становив 67%.

В цілому, Україна продовжує більше експортувати до Туреччини, ніж імпортувати, проте суттєва асиметрія спостерігається в якості двосторонньої торгівлі між ними: в українському експорті домінує аграрно-промислова складова (близько 85%), а турецький експорт добре диверсифікований, в якому продукція легкої промисловості, автомобіле і машинобудування разом складає 42,5%. Для порівняння, дана цифра приблизно дорівнює експорту українських чорних металів до Туреччини (40-50%), тобто торговельна асиметрія носить яскраво виражений характер і є супутником до таких проблем як зобов'язання перед СОТ, так і до угоди про ЗВТ.

Асиметрія умов торгівлі в угоді про ЗВТ:

Загалом, переговори щодо укладення ЗВТ з урядом Турецької Республіки були достатньо проблематичні. Україна прийняла умову асиметричного зниження мит, що означає, що середня ставка мита Туреччини буде знижена до 10%, тоді як для України зниження ставки мита становитиме лише 0,5%. З однієї сторони, це виправляє асиметричність, обумовлену зобов'язаннями сторін перед СОТ, проте з іншої, будь-яка проблема подальшої торговельної співпраці полягає саме у асиметрії.

Асиметрія є власне причиною конфліктогенності відносин, бо одна із сторін може втрачати від зони вільної торгівлі більше, ніж отримує. Очевидно, що такий ризик присутній для України також.

3. Міжнародно-інституціональний:

Слабка інституціональна співпраця в Чорному морі:

На даний момент, співпраця з Туреччиною в рамках організації ЧЕС не містить у собі подальших перспектив до тих пір, поки Росія залишається її членом і має змогу блокувати будь-які рішення. Більшість країн ОЧЕС виявляють стриманість до подій у Чорному морі, тому не проявляють ніякої активності з цього приводу. Організація не була залучена до зернової угоди, яка стосувалася стратегічно важливого для них регіону, навколо якого вони усі об'єднані і згуртовані.

Фактично, велика частина акваторії Чорного моря заблокована російською стороною і представляє небезпеку для вільного судноплавства, що порушує основні принципи ОЧЕС. В свою чергу, Туреччина не займається поточним розвитком організації, надаючи перевагу вирішенню проблем через прямі відносини з Росією. З цього слідує, що ОЧЕС не функціонує належним чином, а її майбутнє як регіонального інституту, здатного до вирішення ряду таких питань, перебуває під загрозою.

Пасивність у проголошенні ініціатив щодо плану індустріалізації:

По-суті, відновлення України - це велика інвестиційна програма, долучившись до якої, країни світу зможуть отримати суттєві переваги.

Своєчасна участь у різноманітних проєктах дозволить іноземним компаніям вийти на український ринок і заробляти більше грошей по відношенню до тих, хто вагається у здійсненні таких кроків. Туреччина встигла заявити про свої наміри взяти участь, але не прибігала до конкретних планів і угод з українським урядом.

Індустріалізація України потенційно приваблива для турецького бізнесу, оскільки вони мають усі необхідні потужності для конкуренції з іноземними компаніями. Для забезпечення стратегічного партнерства з Україною, необхідна також широка участь турецького уряду та його провідної ролі в реконструкції постраждалих міст.

Туреччина гарантувала підтримку, що візьме відновлення Харкова та його області під свій патронат у тісній співпраці з США, тому слід очікувати поступового розширення залученості турецького уряду до плану індустріалізації.

Для вирішення даних проблем можна запропонувати **наступні заходи**, які будуть корисними для України в двосторонніх відносинах з Туреччиною:

- Розвивати взаємовигідну політичну співпрацю, враховуючи інтереси одне одного, і в силу подальших перемог України схилити регіональний баланс на свою користь, оскільки Туреччина не зможе надто довго грати у складну геополітичну гру з Росією і буде змушена діяти більш рішуче і демонстративно, коли програш РФ у війни ставатиме більш очевидним і неминучим;
- Розвивати з Туреччиною енергетичну співпрацю, зокрема у сфері відновлювальної енергетики, і просувати ідею створення Чорноморського енергетичного хабу на базі ОЧЕС;
- Переглянути умови вступу до Світової організації торгівлі, аргументуючи це несприятливими зобов'язаннями і негативними наслідками їх дотримання, а також керуючись необхідністю ефективно відновлювати українську економіку і стимулювати експорт українських товарів у післявоєнний період часу;

- Розглянути можливість відкласти угоду про зону вільної торгівлі на час дії плану відновлення України, натомість розвивати вільну торгівлю у галузі ВПК;
- Розглянути можливість нарощення обсягів торгівельної співпраці через зону вільної торгівлі ЄС з Туреччиною у разі вступу України до ЄС і приєднання до спільного європейського ринку;
- На основі «TUIB» і «TUSIB» створити міжнародний українсько-турецький інвестиційний форум, головна мета якого полягатиме у проведенні ділових заходів, спрямованих на привернення уваги іноземних інвесторів і залучення їхніх коштів на розвиток діяльності спільних проєктів й спільних підприємств між Україною і Туреччиною;
- Сприяти посиленню культурного обміну між представниками підприємницьких структур, що призведе до зміцнення взаєморозуміння між народами обох країн і дозволить українським підприємцям переймати досвід ведення бізнесу;
- Дослідити проблеми і перспективи функціонування Організації Чорноморського економічного співробітництва і запропонувати план її реформування, який додатково буде передбачати її інтеграцію у світові процеси і структури, пов'язані з НАТО і ЄС;
- Перетворити Кримську Платформу у майданчик для економічного, соціального і культурного відновлення півострова Криму, що передбачатиме активну залученість Туреччини до проблем кримських татар. У перспективі, Кримська Платформа може стати ключовим елементом діяльності ОЧЕС, в якій вона матиме вагоме економічне, торгівельне і безпекове значення.

Проте, на сучасному етапі важко вирішити усі наявні проблеми у двосторонніх відносинах між Україною і Турецькою Республікою, тому слід

сконцентрувати зусилля на пріоритетних задачах, які стосуються заходів з наступного кола питань:

- Повернення турецького бізнесу на український ринок;
- Стимулювання інвестиційної діяльності Туреччини в Україні;
- Відновлення експорту українських товарів до Туреччини;
- Продовження зернової чорноморської ініціативи;
- Вилучення РФ з організації ЧЕС;
- Продовження співпраці у галузі ВПК.

Цілком ймовірно, що Туреччина продовжить сприймати Україну як свого стратегічного партнера, тому співпраця у військово-промисловому комплексі залишатиметься пріоритетною для неї. На післявоєнному етапі військово-технічної співпраці, двосторонні відносини характеризуватимуться поглибленням інвестиційної діяльності між обома країнами, яка буде спрямована на створення високотехнологічної продукції та її продажу на зовнішні ринки.

Перш за все, це стосується функціонування спільних підприємств і сумісної розробки передових озброєнь, що знаходиться в інтересах як України, так і Туреччини, національна безпека яких піддається перманентній загрозі.

По-друге, обидві країни розглядають одне одного у якості перспективного ринку збуту для своєї продукції ВПК, оскільки Туреччина має намір і надалі продавати в Україну сучасні БПЛА, системи зв'язку і постачати корвети класу «ADA», а Україна активно завойовує першенство на турецькому ринку двигунів, оснащуючи ними турбогвинтові і реактивні БПЛА, самохідні артилерійські установки і важкі ударні гелікоптери.

По-третє, формально між українським і турецьким ВПК запущений процес зняття усіх тарифних обмежень, що виражено у зниженій ставці ввізного мита на технологічні складові для виробництва спільної продукції. Угода у сфері високих технологій, яка передбачає будівництво заводу з виробництва БПЛА «Baykar Ukraine», містить у собі положення про повне зняття мит на імпорт продукції із циклу виробництва. Це має знизити

фінансове навантаження на спільну діяльність підприємства і зробити його більш привабливим для іноземних інвестицій.

Останній чинник максимально сприятиме розвитку зони вільної торгівлі між Україною і Туреччиною, а також стимулюватиме обсяги двосторонніх інвестиційних потоків. Однак, військово-промислова галузь не єдина сфера, в якій зацікавлені турецькі інвестори, тому що інвестиційний потенціал України дуже різноманітний і роль ВПК у ньому вимірюється далеко не найбільшою вартістю. Натомість, сторони скоріше звернуть увагу на розширення співпраці в енергетичній галузі, агропромисловому комплексі, а також у галузі будівництва України.

Враховуючи той факт, що Туреччина все ж виявила бажання узяти першенство у відбудові Харкова і його області, то інвестиційні програми неодмінно стосуватимуться налагодження логістики у місті та області, відновлення електропостачання і водовідведення, розбудові соціальної інфраструктури і житла [75].

Запущення у процес зони вільної торгівлі неодмінно поліпшить такі процеси, що пов'язані з відновленням України і здійсненням для цього інвестиційної діяльності. Реалізація зони вільної торгівлі між Україною і Туреччиною відкриє перспективи для двох країн, де головними перевагами цієї ініціативи буде збільшення обсягу товарообороту між ними, стимулювання розвитку внутрішнього сектору економіки, збільшення виробництва та його експорту, а також підвищення економічного потенціалу та створення нових робочих місць.

Крім цього, у післявоєнному контексті індустріалізації України, ЗВТ сприятиме розвитку місцевої промисловості, куди Туреччина зможе залучити прямі інвестиції для розвитку і модернізації виробничих потужностей українських підприємств.

Натомість, поява нових підприємств на внутрішньому ринку України стимулюватиме конкуренцію між суб'єктами економіки, призведе до розширення їх спектру діяльності і зовнішньоекономічних зв'язків, зокрема

активному обміну знаннями і технологіями, необхідних для впровадження у виробничий процес сучасних інновацій.

Проте, зона вільної торгівлі має свої недоліки, оскільки несе істотну загрозу для промислового сектору України і його технологічного розвитку. Існує ризик, що Україна стане ще більш залежна від імпорту технологій, які заповнять внутрішній ринок і витіснять вітчизняних виробників. Схожі побоювання стосуються експорту української продукції до Туреччини, особливо на фоні намірів турецького уряду масово інвестувати у розвиток промисловості і технологій для військово-промислового сектору.

За оцінками Інвестиційного офісу Туреччини, зусилля уряду будуть спрямовуватися на такі сектори, як: автомобілебудування (виробництво 1.5 млн. автомобілей із сукупним доходом в 38 млрд. доларів, що ставить Туреччину на 14 місце серед найбільших виробників у світі), машинобудування (найбільший виробник побутової техніки в Європі з обсягом ринку у 34 млрд. доларів), оборонна і аерокосмічна галузь (оцінюється вартістю у 11 млрд. доларів, державні оборонні витрати становлять 19 млрд. доларів), енергетика (оцінюється інвестиційний потенціал в 66 млрд. доларів, планується створити енергетичний хаб), сільське господарство (ринок об'ємом в 103 млрд. доларів), фінанси (розвиток Стамбула як фінансового центру держави) [76].

Це вказує на турецький прагматизм досягнути значного рівня технологічного суверенітету і бути менш залежними від західних технологій або тих же українських двигунів, що означає потенційну втрату турецького ринку збуту у довгостроковій перспективі. Україні слід враховувати даний ризик, захищати і активно розвивати свої технології, щоб забезпечувати на них стабільний світовий попит.

Напевно, що Україна після війни буде прагнути змінити свої поточні зобов'язання перед Світовою організацією торгівлі, щоб отримати кращі умови для експорту та імпорту продукції. З приводу цього Туреччина може надати рішучу підтримку Україні і навіть виступити її ключовим партнером

щодо вирішення проблеми асиметричних зобов'язань. Туреччина може бути активним учасником торговельних переговорів в рамках СОТ, що стосуються певних аспектів існуючої і майбутньої торгівельної діяльності України. Наприклад, це може стосуватися вирішення питань, пов'язаних з торговельними бар'єрами, які можуть заважати повоєнному відновленню України.

Однак, пам'ятаючи про неофішерістські підходи до управління фінансовою і торгівельною діяльністю в Туреччині, виникає ризик, що президент Туреччини продовжить провадити дану політику, яка має ймовірність нашкодити нарощуванню обсягів експорту українських товарів, тому в такому випадку слід проводити прямі консультації з урядом Турецької Республіки, нагадувати про взаємовигідність торгівлі, яка повинна розвиватися в дусі стратегічного партнерства.

Деокупація Криму стане поворотним моментом в діяльності організації Чорноморського економічного співробітництва, який призведе до повного переформатування його структури і функцій. Туреччина як один із ключових учасників організації може підтримати Україну у забезпеченні її інтересів та ідей щодо майбутнього інституту. Кримська платформа має можливість стати головним майданчиком для проведення зустрічей і декларації їхніх результатів.

Спільні заходи будуть спрямовані на встановлення безпеки судноплавства і розвитку чорноморської торгівлі, а зона вільної торгівлі з Туреччиною може призвести до поступового розширення товарообороту між чорноморськими країнами, що в перспективі дозволить Україні знову актуалізувати питання про утворення чорноморської зони вільної торгівлі.

Тим паче, акваторія Чорного моря має великі запаси природного газу, до видобутку якого в рамках спільного проєкту можуть долучитися усі країни-учасниці, що в той же час задовольняє інтереси Туреччини по створенню газового хабу.

Проте, є зворотня сторона майбутнього співробітництва з Туреччиною в рамках ОЧЕС, коли Україна заявляє про те, що Чорне море обов'язково стане морем НАТО і нерозривно буде пов'язане з інтересами безпеки в регіоні усього Альянсу [77]. Турецький уряд, як відомо, не розділяє активну присутність НАТО в Чорному морі, що на даний момент дозволяє Туреччині грати домінуючу роль в акваторії Чорного моря і вести складну геополітичну гру з Росією. Причина традиційно полягає в політичних поглядах вищого керівництва уряду і особисто самого президента Туреччини, що навіть після деокупації Криму навряд чи зазнають суттєвих змін.

В такому випадку, Україні буде необхідно врахувати ці нові реалії та підходити до співпраці з Туреччиною в рамках ОЧЕС з урахуванням можливих змін у політичній ситуації. Результати президентської гонки дуже скоро підкажуть якого курсу слід дотримуватися українському уряду у двосторонніх відносинах з Турецькою Республікою.

Висновок

Зовнішньоекономічні зв'язки – це невід'ємний структурний елемент економічних відносин, що формується під час активної зовнішньоекономічної діяльності країн світу та їх суб'єктів економіки. Українське законодавче поле має основоположний законодавчий акт від 16 квітня 1991 року "Про зовнішньоекономічну діяльність", який закріплює правові засади здійснення зовнішньоекономічної діяльності вітчизняними суб'єктами господарювання і встановлює юрисдикцію для відповідних державних органів, що її регулюють.

Важливим чинником у формуванні зовнішньоекономічних зв'язків виступає міжнародний поділ праці (МПП), який обумовлює доступ країн до світової економіки знань і праці. Наслідком інтенсивної долученості держав

до світової системи є зростання валового продукту, рівня доходів населення, зниження безробітництва і забезпеченість науково-технічним прогресом.

Зовнішньоекономічні зв'язки варто розглядати у вигляді структурних одиниць, які відтворюють зовнішньоекономічні відносини і містять у собі цілий комплекс різних напрямків, форм, методів і засобів переміщення матеріальних, фінансових і інтелектуальних ресурсів між країнами. До найважливіших форм зовнішньоекономічних зв'язків відносять зовнішню торгівлю товарами і послугами, міграцію робочої сили, рух капіталів, науково-технічне співробітництво та валютно-фінансові операції.

Для розвитку зовнішньоекономічних зв'язків необхідно мати надійну договірно-правову базу, яка складається з двосторонніх документів, що визначають ключові напрямки, форми та методи співпраці між сторонами. Станом на сьогодні, між урядом України й Турецької Республіки укладено 146 двосторонніх документів, які регулюють відносини практично в усіх сферах економіки, зокрема стратегічне партнерство та інструменти його двосторонньої реалізації.

Основними договірно-правовими документами між сторонами є угоди:

1. Угода "Про торгівельно-економічне співробітництво" (1992р.);
2. Стамбульська декларація про створення ОЧЕС (1992-1999рр.);
3. Спільний план дій про посилене співробітництво (2004р.);
4. декларація "Про створення стратегічної ради високого рівня" (2011р.);
5. Угода "Про Зону вільної торгівлі" (2022р.).

Слід також пригадати, що протягом 90-х років ХХ століття сторони не мали обопільної стратегії по відношенню один до одного. Співпраця відзначалася певною ситуативністю і слабким політичним діалогом, проте усе докорінно змінюється на початку ХХІ століття, коли Туреччина у зовнішній політиці інтегрує концепцію «стратегічної глибини», а Україна починає демонструвати свою регіональну суб'єктність.

Попри інтенсивне зростання торгівельного обороту, його динаміка є досить нестабільною через дію низки внутрішньоекономічних, політичних і

військових факторів, які підривали український потенціал впродовж усієї історії. Для порівняння, у 2021 році товарообіг становив 4.1 млрд. доларів, що дорівнює показнику 2006 року, коли Україна ще не була членом СОТ, а також мала потужну промислову і науково-технологічну базу. У 2008 році торгівля між обома країнами досягла історичного піку розміром у 8 млрд. доларів, проте який не вдалося повторити протягом наступного десятиліття. Звідси слідує, що цілих 15 років розвиток торгівлі між урядами України і Туреччини знаходиться у стані стагнації, якщо не брати до уваги проміжні результати.

Особливості розвитку двосторонніх відносин України і Туреччини полягали у оптимізації торгово-економічного співробітництва і налагодженні політичної співпраці, потрібної для досягнення стратегічного партнерства та його подальшої реалізації. Поворотним моментом в історії міждержавних відносин обох країн є декларація 2011 року "Про створення стратегічної ради високого рівня", в рамках якої сторони розширили спектр співробітництва і зобов'язалися у найближчому майбутньому укласти угоду "Про Зону вільної торгівлі". Проте, процес суттєво загальмувався після російської агресії у 2014 році, хоча насправді проблема полягала не тільки у військовому факторі, а в цілому спектрі проблем політико-економічного і торгівельного характеру, які не втрачають актуальності в реаліях сьогодення.

В контексті війни проти РФ дедалі більше уваги приділяється головним компонентам зовнішньоекономічних зв'язків України з Туреччиною, які є надзвичайно актуальними на сучасному етапі розвитку двосторонніх відносин, що стосується співпраці у галузі торгівлі, сфері інвестиційної діяльності, військово-промислового комплексу і майбутньому угоди про зону вільної торгівлі між урядом України і Турецької Республіки:

Зовнішньоторговельне сальдо у двосторонній торгівлі України з Туреччиною має від'ємний тренд в той час, як турецький експорт до України стрімко зростає. За останні роки імпорту турецьких товарів зріс на 37% по відношенню до 2020 року, а експорт українських товарів відмічається помірним зростанням протягом вже як одного десятиліття. Рекордний експорт

товарів і послуг очікувався у 2022 році, проте фактор війни скоригував цей показник до рівня трохи вище, ніж у 2020 році. За результатами дослідження II розділу стає ясно, що обсяг двосторонньої торгівлі в умовах війни зазнав скорочення лише на 16%.

Однак, варто зауважити, що скорочення могло бути більшим, якщо Туреччина вчасно не протиснула зернову угоду, що, по-перше, дозволило отримати валютні надходження до українського бюджету і підтримати обсяг української торгівлі зі світом, а, по-друге, призвело до суттєвої зміни номенклатурного складу експорту України. Тільки експорт продовольчих товарів і сільськогосподарської сировини до тієї ж Туреччини становив 60% від загального обсягу українських товарів, які поступають на турецький ринок.

Втім, враження від динаміки останніх років всеодно викликає певні занепокоєння щодо імплементації зони вільної торгівлі з урядом Турецької Республіки, оскільки промисловий і технологічний потенціал останньої значно випередив український. Однією із причин такого розходження, що стала точкою відліку для стримування розвитку торгівлі між Україною і Туреччиною, є асиметрія вступу до Світової організації торгівлі, яка визначила нерівномірні умови для тарифного регулювання у відношенні більш розвинених країн до менш розвинутих. Проте, скрізь призму загостреної критики співпраці у галузі торгівлі, вбачається також і потенціал для її нарощення, який можна реалізувати у контексті повоєнного відновлення України, корегуванні угоди про ЗВТ і перегляду умов вступу до СОТ.

На сьогоднішній день, співпраця у сфері інвестиційної діяльності між Україною і Туреччиною сильно постраждала, але зберегла свою присутність у мінімальному допустимому вигляді, необхідного для продовження діяльності спільних підприємств, підприємств з іноземним капіталом і розвитку стратегічного партнерства у галузі ВПК, що здійснюється на державному рівні між українським і турецьким урядами.

Порівняно з 2021 роком, прямі іноземні інвестиції в Україну скоротилися на 92% і становили лише 51,1 млн. доларів. Проте, представники

міждержавного простору України, учасники асоціації «TUID» і промислового союзу «TUSIB» підтверджують, що турецькі підприємці починають частково повертатися до бізнесу в Україні. Засідання ділового форуму, який урочисто відбувся 2 вересня у Львові, був покликаний обговорити і вистроїти перспективи подальшого інвестиційного співробітництва як в умовах війни, так і в контексті післявоєнного відновлення України.

Інвестиційний потенціал України був визначений на рівні у 460 млрд. доларів, в якому найбільш привабливими сферами для вкладення коштів виступали військово-промислова галузь, сільськогосподарський комплекс, логістика та інфраструктура, а також енергетичний сектор. На сучасному етапі розвитку подій виникає нагальна потреба у здійсненні інвестицій саме в галузь військово-промислового комплексу, де вагомі очікування покладаються на активну участь турецького уряду і його політичну волю.

Російська агресія актуалізувала питання продовження реформ у військово-промисловій галузі і модернізації її виробничих потужностей. Існує гостра потреба у залученні інвестицій у розвиток вітчизняного ВПК, тому що в умовах війни національні ресурси держави обмежуються і швидко вичерпуються. Турецький досвід у даному випадку вкрай необхіден, бо Туреччина досить давно співпрацює з Україною у сфері військових технологій і має з нею десятки спільних проєктів. Лише за 2020 рік, вартість оборонних контрактів між обома державами становила понад млрд. доларів, що складає п'яту частину усього товарообігу за той рік. Співпраця у галузі ВПК з Туреччиною зазвичай відбувається за трьома основними напрямками: прямі закупівлі(контракти), спільні проєкти(колаборація) і створення спільних підприємств (корпоративне управління).

Значним успіхом є досягнення глибокої кооперації з приводу виробництва двигунів і оснащення ними безпілотних літальних апаратів. Рівень успіху призвів до ініціативи створити спільне підприємство «Baykar Ukraine» де Україна зможе самостійно виробляти і експортувати військову техніку за кордон. При цьому, слід пам'ятати, що дохід з експортоорієнтованої

діяльності підприємства фактично буде ділитися між Україною і Туреччиною, як це показує досвід функціонування інших спільних підприємств з Туреччиною, які постачають зброю на зарубіжні ринки.

Головним моментом рамкової угоди про співробітництво у сфері високих технологій, що власне передбачає будівництво заводу із виготовлення БПЛА, є зняття тарифних обмежень на імпорту і експорт відповідних технологій, потрібних для виробництва високотехнологічної зброї, що фактично створює зону вільної торгівлі у галузі ВПК і яка послужить передумовою для імплементації уже всеохоплюючої угоди про зону вільної торгівлі з урядом Турецької Республіки.

Тривалий час в інформаційному полі обох країн точилися запеклі дискусії серед громадськості і бізнес-середовища щодо підписання угоди про зону вільної торгівлі. Закономірно, утворилися два протилежні табори, які наголошують на необхідності ратифікувати дану угоду чи відкласти її до кращих часів. Цікавим моментом тут є те, що дуже мала кількість людей виступали проти угоди як такої, оскільки Україна має довгу історію торгівельних протиріч з Туреччиною, що на фоні асиметрії тарифних зобов'язань перед Світовою організацією торгівлі, не давало спокою обом урядам. Туреччина має вищий тарифний захист і розгалужену систему підтримки вітчизняного виробника, який до того ж більш технологічно розвинений у порівнянні до українського. Оскільки не можна казати такого про усіх українських виробників, які до прикладу випереджають турецьких колег у галузі енергетики, сільського господарства і за деякими напрямками ВПК, але в хід іде кількісна аргументація.

Турецька Республіка - це масштабний виробник у сфері машинобудування, легкої і хімічної промисловості, продукція якої посідає вагоме місце в номенклатурі двосторонньої торгівлі з Україною. Сировинний характер українського експорту свідчить про те, що Україна не має рівноцінного рівня технологічного розвитку аби конкурувати з турецькими товарами, зокрема й на своєму внутрішньому ринку. Проте, зона вільної

торгівлі України з Туреччиною надає можливість суттєво збільшити об'єми торговельного обороту, якраз за рахунок зниження тарифного навантаження.

Згідно з Мінекономіки, середня ставка мита Туреччини буде знижена до 10%, тоді як для України зниження ставки мита становитиме лише 0,5%, що цілком покриває існуючу асиметрію від вступу до СОТ. Безумовно, за результатами ратифікації угоди український експорт продовольчих товарів, сільськогосподарської продукції і чорних металів збільшиться, а також призведе до позитивного торговельно балансу на користь України. Однак, з іншої сторони, існує ризик завдати шкоди промисловому сектору України та його науково-технологічному розвитку, оскільки турецький експорт залишатиметься сконструйований із технологічної продукції і товарів з високою доданою вартістю.

Спектр проблем у двосторонніх відносинах України і Туреччини не сильно змінився із плином часу, натомість зберіг свої основні обриси, що стають дедалі більше актуальною темою на сьогоднішній день:

1. *Політико-економічний спектр проблем*: вразливий регіональний баланс у трикутнику відносин РФ-Туреччина-Україна; енергетична співпраця Туреччини і Росії; уникнення урядом Турецької Республіки санкцій проти РФ за масштабне вторгнення в Україну.

2. *Торговельний спектр проблем*: асиметрія від вступу до СОТ; асиметрія у обсягах і якості торгівлі між Україною і Туреччиною; асиметричність і загрози угоди про ЗВТ.

3. *Міжнародно-інституціональний спектр проблем*: слабка співпраця в рамках ОЧЕС і пасивність Туреччини у проголошенні ініціатив щодо післявоєнного відновлення України.

Наразі вирішення усього спектру проблем не є реальною можливістю внаслідок політичних амбіцій Туреччини та її геополітичної гри, яка повністю виходить з інтересів особисто президента Ердогана.

Незважаючи на політику президента Туреччини, українсько-турецька співпраця має багато точок дотику і перспектив для подальшого розвитку,

проте на сучасному етапі двосторонніх відносин слід сфокусуватися на більш значущих питаннях, які стосуються торгівельно й інвестиційного характеру, продовження зернової угоди і поглиблення співробітництва у галузі військово-промислового комплексу. Стратегічне партнерство неодмінно розвиватиметься у майбутньому, чому будуть сприяти такі драйвери, як:

- *Співпраця у військово-промисловому комплексі;*
- *Інвестиційна співпраця;*
- *Угода про зону вільної торгівлі;*
- *Відсутність торгівельних бар'єрів у галузі ВПК;*
- *Відновлення та індустріалізація України;*
- *Співпраця в рамках ОЧЕС.*

Проте, докорінно змінити перспективи двосторонніх відносин, особливо у післявоєнний період, допоможуть наступні заходи:

- Розвивати політичну співпрацю з турецьким урядом всупереч його складної геополітичної гри з Російською Федерацією;
- Розвивати з Туреччиною енергетичну співпрацю в рамках ОЧЕС;
- Переглянути умови вступу до СОТ, щоб виправити асиметрію і сприяти повоєнному відновленню української економіки;
- Скористатися зоною вільної торгівлі між ЄС і Туреччиною;
- Започаткувати міжнародний українсько-турецький інвестиційний форум для залучення інвестицій на спільні проєкти і підприємства;
- Запустити інтенсивний обмін навичками, досвідом і культурою управління між підприємцями на основі «TUIB» і «TUSIB»;
- Реорганізувати структуру і принципи діяльності ОЧЕС;
- Перетворити Кримську Платформу у міжнародний майданчик, що гратиме ключову роль для ОЧЕС, ЄС і НАТО.

Перераховані заходи виведуть двосторонні відносини, в т.ч. економічні, з Турецькою Республікою на новий рівень стратегічного партнерства.

Список використаних джерел.

1. Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosini/strategichne-partnerstvo-ukraini-analitichna-zapiska>
2. Верховна Рада України. Ст.1. Закону "Про зовнішньоекономічну діяльність". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
3. Методично-навчальний комплекс, с.2. Доцент кафедри міжнародного бізнесу та економічної теорії Дерід І.О. URL: <http://international-relations-tourism.karazin.ua/themes/irtb/resources/cafb85a4756f1e60fa084a6a7fa81da18.pdf>
4. Економічний словник. URL: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/54-z/2676-zovnishnoekonomichni-zv-yazki.html>
5. Верховна Рада України. Ст.9. Закону "Про зовнішньоекономічну діяльність". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
6. Верховна Рада України. Ст.8. Закону "Про зовнішньоекономічну діяльність". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>
7. Офіційне інтернет-представництво Президента України. Конституція. URL: [Конституція України - Розділ I \(president.gov.ua\)](http://president.gov.ua/ukr/constit.html)
8. Верховна Рада України. Протокол. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_024#Text
9. Генеральне консульство України в Стамбулі. URL: <https://istanbul.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/2780-acts>
10. Верховна Рада України. Угоду "Про торгівельно-економічне співробітництво", стаття 1. 1992 рік. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_007#Text
11. Верховна Рада України. Угоду "Про торгівельно-економічне співробітництво", стаття 8. 1992 рік. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_007#Text
12. Генеральне Консульство України в Стамбулі. Декларація "Про створення стратегічної ради високого рівня" від 25 січня 2011 року. URL: <https://istanbul.mfa.gov.ua/spivrobotnictvo/5471-politichni-vidnosini-mizh-ukrajinoju-i-turechchinoju>

13. Новинний портал Центр Транспортних Стратегій (ЦТС).
URL: https://cfts.org.ua/news/2022/10/27/ukrana_obgovoryue_z_turechchinoyu_zminu_umov_ugodi_pro_zonu_vilno_torgivli_pered_ratifikatsieyu_dokumenta_72415
14. М. Воротнюк, с.17. Стратегія розвитку українсько-турецьких відносин у контексті пріоритетних завдань української держави.
URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/07861.pdf>
15. Веб-архів: Українська дипломатична енциклопедія.
URL: <https://web.archive.org/web/20141013112705/http://ukrmap.su/uk-wh10/250.html>
16. Національний інститут стратегічних досліджень.
URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/schodo-perspektiv-chornomorskoj-sistemi-spivrobitnictva-oches-u>
17. База даних World Integrated Trade Solution. URL: <https://wits.worldbank.org/>
18. Верховна Рада України. Спільний план дій між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки з розширеного співробітництва.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_039#Text
19. База даних World Integrated Trade Solution. URL: <https://wits.worldbank.org/>
20. Міністерство іноземних справ Турецької Республіки.
URL: <https://www.mfa.gov.tr/the-second-meeting-of-the-turkey-ukraine-joint-strategic-planning-group-was-held-in-ankara.en.mfa>
21. Статистичні дані аналітичного порталу TradingEconomics.
URL: <https://tradingeconomics.com/turkey/natural-gas-imports-from-russia>
22. Турецьке інформаційне агентство Anadolu Agency. Автор статті – І. Кемалоглу.
URL: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-ukrayna-iliskilerinde-hassas-denge-/1724963>
23. Інтернет-представництво Офісу Президента України.
URL: <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-zonu-vilnoyi-torgivli-mizh-ukrayinoyu-i-turechchin-72705>
24. Оцінка наслідків членства України в СОТ, с.26. Харківський національний університет імені Каразіна. URL: <http://international-relationstourism.karazin.ua/themes/irtb/resources/e66b48fb704c4a6d1582f4142e8732b0.pdf>

25. Financial club. URL: <https://finclub.net/ua/news/turetska-lira-dosiahla-45vidsotkovoi-devalvatsii.html>
26. Англомовний щотижневий журнал The Economist.
URL: <https://www.economist.com/the-economist-explains/2022/01/27/is-recep-tayyip-erdogans-monetary-policy-as-mad-as-it-seems>
27. Турецький інститут статистики Turkstat.
URL: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=dis-ticaret-104&dil=2>
28. Сайт Національного Банку України.
URL: https://bank.gov.ua/files/ES/BOP_y.pdf
29. Українське інтернет-видання Економічна правда.
URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/10/24/692959/>
30. Інтерактивний портал Державної Митної Служби України.
URL: <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/>
31. Центр експертизи по промисловості GMK center.
URL: <https://gmk.center/ua/news/shho-oznachaie-azovstal-dlya-gmk-ukraini-ta-svitovoi-ekonomiki/>
32. Національний інститут стратегічних досліджень, с.58.
URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/strategichne-partnerstvo-z-turetskoyu-respublikoyu>
33. Інтернет-видання Forbes в Україні.
URL: <https://forbes.ua/inside/morski-vorota-na-zamku-yak-pratsyuyut-zablokovani-cherez-viynu-porti-21042022-5552>
34. Інформаційне агентство УНІАН.
URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/zernova-ugoda-eksport-zerna-z-ukrajini-ponovili-pislya-blokadi-z-boku-rosiji-12216543.html>
35. Українське інтернет-видання Суспільне-медіа.
URL: <https://suspilne.media/318590-zernovu-ugodu-prodovzili-na-cotiri-misaci/>
36. Верховна Рада України. Угода між Урядом України та Урядом Турецької Республіки про взаємне сприяння та захист інвестицій.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_005-17#Text

37. Верховна Рада України. Угода між Україною та Турецькою Республікою про взаємне сприяння та захист інвестицій.

URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_734#Text

38. Аналітичний портал урядового офісу із залучення і підтримки прямих іноземних інвестицій.

URL:<https://ukraineinvest.gov.ua/uk/invest-in-ukraine>

39. Сайт Національного Банку України.

URL:[Статистика зовнішнього сектору \(bank.gov.ua\)](https://bank.gov.ua/statystyka-zovnishnyogo-sektoru)

40. Новинний портал Міністерства фінансів України.

URL:https://mof.gov.ua/uk/news/interviu_ministra_finsiv_sergiiia_marchenka_dlia_agentstva_anadolu_03022021-2687

41. Турецький англomовний інформаційний ресурс Daily News.

URL:<https://www.hurriyetdailynews.com/turkish-investors-return-to-ukraine-173763>

42. Українське інтернет-видання Економічна правда.

URL:<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/28/695523/>

43. Українське інтернет-видання Економічна правда.

URL:<https://www.epravda.com.ua/columns/2022/09/29/691997/>

44. Онлайн-сервіс перевірки компаній YouControl.

URL:https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/company_details/33590624/

45. Онлайн-енциклопедія Вікіпедія.

URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Lifecell>

46. Онлайн-сервіс перевірки компаній YouControl.

URL: https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/company_details/32851616/

47. Медіа-аккаунт урядового офісу із залучення і підтримки прямих іноземних інвестицій.

URL: <https://www.facebook.com/UkraineInvest/posts/230301829291128>

48. Новинний портал Торгово-промислової палати України.

URL:<https://ucci.org.ua/events/forums-and-conferences/ukrayinsko-turetskii-dilovii-forum-1>

49. Мультимедійна платформа іномовлення України Укрінформ.

URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3350582-ukraina-i-tureccina-realizovuut-ponad-30-oboronnih-kontraktiv.html>

50. Українська газета Європейська правда.

URL:<https://www.eurointegration.com.ua/news/2020/12/15/7117629/>

51. Інформаційне агентство УНІАН.

URL:<https://www.unian.net/weapons/10535271-ukraina-budet-postavlyat-v-turciyu-upravlyaemye-rakety-konus.html>

52. Інформаційно-консалтингова компанія Defense Express.

URL:https://defenceua.com/news/tank_altay_ta_sau_firtina_z_ukrajinskimi_6td_ukrajina_prodozhuje_peremovini_z_turechchinoju-4900.html

53. Інформаційно-консалтингова компанія Defense Express.

URL: <https://old.defence-ua.com/index.php/statti/7209-ukrayina-ta-turechchyna-plidne-spivrobitnytstvo>

54. Інтернет-видання Лівий берег.

URL:https://lb.ua/world/2019/05/27/427902_vyskovotehniczna_spivpratsya.html

55. Український військовий портал Мілітарний.

URL: <https://mil.in.ua/uk/serdar-ukrayino-tureczkyj-bojovyy-modul-dlya-kataru/>

56. Новинний сайт BBC. News.

URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54823780>

57. Український військовий портал Мілітарний.

URL:<https://mil.in.ua/uk/news/ukrayina-ta-turechchyna-pidpysaly-dokument-z-spilnogo-budivnytstva-vijskovoyi-tehniky/>

58. Національний інститут стратегічних досліджень, I розділ, 16стр.

URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/stratehichne-partnerstvo-z-turetskoyu-respublikoyu>

59. Українське інтернет-видання Економічна правда.

URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/02/9/696862/>

60. Українське ІТ-медіа.

URL:<https://dev.ua/news/virobnik-bayraktar-poyasnili-chomu-obrali-same-ukrayinu-dlya-udivnitstva-novogo-zavodu-1660288974>

61. Суспільно-політичне і аналітичне інтернет-видання TEXTY.ORG.
URL: <https://texty.org.ua/fragments/107477/vyrobnyk-bayraktar-planuye-vyroblyaty-v-ukrayini-bezpilotni-vynyshuvachi/>
62. Українське інтернет-видання Обозреватель.
URL: <https://war.obozrevatel.com/ukr/halyuk-bajraktar-gendirektor-baykar-skazav-chomu-pidtrimue-ukrainu.htm>
63. Інформаційне агентство УНІАН.
URL: <https://www.unian.ua/society/zavod-droniv-baykar-v-ukrajini-u-kompaniji-rozpovili-na-yakiy-stadiji-budivnictvo-12026412.html>
64. Інформаційно-правова система Ліга Закон.
URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU22016?an=2>
65. Державна підтримка українського експорту.
URL: <http://www.ukrexport.gov.ua/ukr/wto/ukr/982.html>
66. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції, стр. 105. Харківський національний університет імені Каразіна.
URL: [A9RCCC7.tmp\(karazin.ua\)](http://A9RCCC7.tmp(karazin.ua))
67. World Tariff Profiles 2022.
URL: https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/world_tariff_profiles22_e.pdf
68. Прес-центр Міністерства економіки України.
URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=d3c2acb3-edb043639c791a24aa440160&title=UriadPidtrimavUgoduProZonuVilnoiTorgivliUkrainiZTurechchinoiu>
69. Новинний портал Кабінету Міністрів України.
URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ugoda-pro-vilnu-torgivlyu-z-turechchinyu-vidkrivaye-novi-mozhливosti-dlya-ukrayinskogo-biznesu>
70. Українська газета Європейська правда.
URL: <https://www.eurointegration.com.ua/rus/articles/2022/02/2/7133412/>
71. Інтернет-видання Forbes в Україні.

URL:<https://forbes.ua/company/ukraina-znizit-mita-dlya-turechchini-v-10-raziv-a-turechchina-lishe-v-tri-pri-tsomu-zvt-mozhe-buti-realno-vigidna-dlya-69.ukraini-chomu-09022022-3591>

72. Прес-служба Федерації Роботодавців України.

URL:<https://fru.ua/ua/media-center/news/fru/ukrajinski-vyribnyky-zaklykaly-vladu-ne-forsuvaty-pidpysannia-dogovoru-pro-zvt-z-turechchynuju>

73. Інтерактивний портал Державної Митної Служби України.

URL: <https://bi.customs.gov.ua/uk/trade/>

74. Аналітичний портал Слово і Діло.

URL:<https://www.slovoidilo.ua/2022/02/04/stattja/finansy/zona-vilnoyi-torhivli-turechchynoyu-plyusy-ta-minusy-ukrayiny>

75. Українське інтернет-видання Суспільне-медіа.

URL:<https://suspilne.media/262732-tureccina-gotova-dopomogti-u-vidnovlenni-harkivsini-posol/>

76. Інвестиційний Офіс Президента Турецької Республіки.

URL:<https://www.invest.gov.tr/en/whyturkey/top-reasons-to-invest-in-turkey/pages/sectoral-opportunities.aspx>

77. Мультимедійна платформа іномовлення України Укрінформ.

URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3696899-nato-vijna-i-more.html>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Огляд зарубіжних джерел (літератури)

1. Англомовне інтернет-видання **The Economist**. URL:

<https://www.economist.com/the-economist-explains/2022/01/27/is-recep-tayyip-erdogans-monetary-policy-as-mad-as-it-seems>

WHEN INFLATION in your country hovers near 20%, then spikes to 36% in a month, alarm bells should be going off at the central bank. Not so at Turkey's, where the preferred course of action has been inaction. On January 20th, weeks after the consumer price data was published, the bank's monetary-policy committee kept the main interest rate unchanged, at 14%. Turkey's president, Recep Tayyip Erdogan, who increasingly runs the bank like a government agency, has pledged not to raise rates again.

2. Турецький інститут дослідження **Turkstat**. URL:

https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Gorev_Yetkileri

On the Turkstat website, users can find statistical indicators, charts, tables, reports, and publications covering various topics such as national income, employment, trade, inflation, education, foreign trade, healthcare, and much more. Turkstat provides the opportunity to compare data across different periods, regions, and sectors of the economy. It also offers access to methodological information and standards used for data collection and analysis. The Turkstat website is designed for researchers, analysts, entrepreneurs, government agencies, and all interested individuals in need of reliable and up-to-date statistical information about Turkey.

3. **World Integrated Trade Solutions**. URL:

<https://wits.worldbank.org/>

The World Integrated Trade Solution (WITS) software provides access to international merchandise trade, tariff and non-tariff measures (NTM) data. Browse the Country profile section to obtain countries exports, imports and tariff statistics along with relevant development data.

4. **The Observatory of Economic Complexity.** URL: <https://oec.world/>

Traditional estimates of economic complexity rely on trade data. But these estimates can be biased against geographically isolated economies. Multidimensional approaches to economic complexity solve this problem by combining data on international trade, patents, and research papers. They combine to provide better estimates of economic complexity that have an improved ability to explain international variations in economic growth, income inequality, and greenhouse gas emissions. You can explore the latest multidimensional economic complexity rankings at the OEC.

5. Турецьке інтернет-видання **Anadolu**. Sensitive balance in Turkey-Ukraine relations. The author of the article is **I. Kemaloglu**.

URL: [Türkiye-Ukrayna ilişkilerinde hassas denge \(aa.com.tr\)](http://Türkiye-Ukrayna ilişkilerinde hassas denge (aa.com.tr))

On February 3rd, the President of Turkey, Recep Tayyip Erdogan, made an official visit to Ukraine. Turkey was one of the first countries to recognize Ukraine's independence, and since gaining independence, Turkish-Ukrainian relations have developed in many aspects, especially in diplomatic, economic, and tourist areas. The political and economic situation in Ukraine further emphasizes the significance of Turkey for Kyiv. Turkey's support for the membership process and territorial integrity holds great importance for Kyiv. That is precisely why President of Ukraine, Volodymyr Zelensky, made one of his early foreign trips to Turkey after taking office.

Анотація дипломної бакалаврської роботи

This research examines the external economic relations between Ukraine and Turkey, focusing on their significance and implications in the wake of the Russian invasion of Ukraine on February 24, 2022. The study explores various aspects of this bilateral relationship, such as strategic partnership, development of the Free Trade Agreement and cooperation in the defense industry. Alongside, it considers highly related and actual trade contradictions, which have been provoked by the relevant asymmetry in WTO's entry obligations.

The objective of this research is to shed light on the evolving nature of Ukraine-Turkey economic ties and analyze their relevance against the backdrop of the Russian invasion. By examining the impact of geopolitical events on the bilateral relationship, this research aims to provide valuable insights into the current dynamics and potential future developments of the strategic partnership.

Furthermore, the research highlights the challenges faced by Ukraine and Turkey in their pursuit of strategic partnership, especially such as geopolitical constraints and diverging regional interests. Despite these challenges, the study identifies promising areas for cooperation, which possess the significant investment potential and incredibly big investment value.

The conclusions drawn from this research provide a comprehensive understanding of the historical development of the economic ties between these two countries and their current state in the context of the Russian invasion. By examining the prospects and challenges of strategic partnership, this research recommends the steps need to be taken to assist the issues resolved and measures for consideration to fix the asymmetry in the economic and trade cooperation.

Перевірка на плагіат:

Ім'я користувача:
Міжнародного менеджменту Олійник Вікторія

ID перевірки:
1015147845

Дата перевірки:
19.05.2023 16:31:21 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
19.05.2023 16:36:28 EEST

ID користувача:
100005721

Назва документа: Нікітін О.О.Розвиток двосторонніх міжнародних економічних зв'язків між Україною і Туреч...

Кількість сторінок: 79 Кількість слів: 17672 Кількість символів: 135662 Розмір файлу: 262.93 KB ID файлу: 1014828788

4.67%
Схожість

Найбільша схожість: 0.42% з джерелом з Бібліотеки (ID файлу: 1008351279)

3.3% Джерела з Інтернету 297 Сторінка 81

3.54% Джерела з Бібліотеки 490 Сторінка 83

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0%
Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи 1